

Euroopa Liit
Euroopa Sotsiaalfond

Eesti tuleviku heaks

E-kursuse "Sotsiaalprobleemide analüüs" materjalid

Aine maht 3 EAP

1. Õppematerjalid

Sotsiaalprobleemid

Probleem on takistus, mis muudab keerukaks soovitud eesmärkide poole püüdlmise, ja mis leiab aset konkreetses situatsioonis ning tingimustes.

Sotsiaalprobleemid on avalikud küsimused, mis tegelevad paljude selliste isiklike ümbruste organiseerimisega ajalooliste ühiskondade institutsioonideks, seejuures moodustavad sellised isiklikud ümbrused teineteisega kattudes ja segunedes sotsiaalse ja ajalooliste ühiskondade suuremaid struktuure.

Sotsiaalprobleemide põhjused asuvad *väljaspool inimese kontrolli*, keda nad puudutavad, ja neid saab leevendada vaid mõjutades neid esile kutsuvaid protsesse ühiskonnas. Inimeste probleemide peamiseks põhjusteks võivad olla sotsiaal-majanduslik klassikuuluvus, hariduslik ja tööine staatus, suhted sotsiaalsete institutsioonidega, sotsiaalsed uskumused ja harjumused, muutused inimese elu jooksul.

Sotsiaalsed probleemid on probleemid, mis puudutavad ühiskonna tervikut, näiteks vaesus, tööpuudus, inimkaubandus, madal iive, alkoholism ja narkomaania, kuritegevus, rassi- ning etnilised konfliktid, rahvastiku vananemine jpm.

Sotsiaalprobleemide puhul on tähtis aru saada, et kõik inimesed ei ole suutelised ise (ilma kõrvalabi) saavutama ja/või enesele tagama ühiskonnas aktsepteeritavat elukvaliteeti.

Sotsiaalprobleemide lahendamiseks ja ennetamiseks realiseerib riik sotsiaalpoliitikat.

Sotsiaalpoliitika valdkonnad:

Tegevusalade järgi

- tervisepoliitika
- tööturupoliitika
- eluasemepoliitika
- sotsiaalse kaitse poliitika

Sihtrühmade järgi:

- perepoliitika
- lastekaitse poliitika
- vanuripoliitika
- invapoliitika
- vaimse tervise poliitika

Sotsiaalpoliitika eesmärgid:

- üldine - teatud heaolu miinimumtaseme kindlustamine igaühele
- poliitilised - klassivastuolude leevindamine ja rahvuslikud eesmärgid (rahvuse ühtsuse saavutamine)
- eetilised - õiguslikkus, õiglus, võrdväarsus (puuetega inimesed), võrdõiguslikkus (mehed - naised, rassilisus, rahvused)
- majanduslikud - majandusliku arengu toetamine

Eesti sotsiaalpoliitika hindamisel tuleks alustada *perekonna* ja riigi rollist perede toimetuleku tagamisel. Nii põhiseaduse kui ka teiste seaduste järgi on mõlemal suur tähtsus.

Põhiseaduse § 27 märgib: "Perekond on kohustatud hoolitsema oma abivajavate liikmete eest." Ka 1994. aastal vastu võetud perekonnaseaduses on ülalpidamiskohustused perekonnas detailselt reguleeritud. Nii kohustab seaduse § 60 vanemat ülal pidama oma alaealist last ja abivajavat töövõimetut täisealiseks saanud last. Seaduse § 64 märgib, et täisealiseks saanud laps on kohustatud ülal pidama oma abivajavat töövõimetut vanemat. Kui täisealiseks saanud laps ei täida nimetatud kohustust, mõistab kohus vanema nõudel temalt välja vanemale elatise igakuise elatusrahana, lähtudes täisealiseks saanud lapse ja vanema varalisest seisundist ja vanema vajadusest. Seadus sätestab ka teiste pereliikmete, nt vanavanemate, venna ja õe, võõrasvanema ja kasuvanema jt pereliikmete ülalpidamiskohustuse.

Põhiseaduse § 28 lisab: "Eesti kodanikul on õigus riigi abile vanaduse, töövõimetuse, toetjakaotuse ja puuduse korral... Kui seadus ei sätesta teisiti, siis on see õigus võrdselt Eesti kodanikuga ka Eestis viibival välisriigi kodanikul ja kodakondsuseta isikul."

Lastega pered

Tänapäeval leidub lastegruppe, kelle kasvukeskkonnas valitseb vaesus, puudub inimlik hoolitsus ja turvatunne. Need lapsed pärinevad multiprobleemsetest peredest. Multiprobleemsetele peredele on tunnuslikud majandusraskused, võlad, tööpuudus, haigused, usaldamatus ümbritseva suhtes jne.

Nende perede tekkimist mõjutavad järgmised asjaolud:

- vanemate endi negatiivsed lapsepõlvkogemused (nt majanduslikud raskused, kodus esinenud psühhoemotsionaalsed vastuolud, lahutuskogemused jne.);
- vanemate madal sotsiaalne staatus ühiskonnaliikmena (vähene haridus, tööpuudus, mis võib viia alkoholi ja teiste meelemürkide tarvitamiseni või koguni kuritegevuseni);
- ebaõnnestumine elutähtsates rollides (abielu, vanemlikkus jne.);
- pere nõrk eneseväärikustunne, millega kaasneb umbusklik, eitav suhtumine ümbritsevasse ja ametiisikutesse.

Sotsiaalselt ebasoodne kasvatus rikub lapsi tundmuste ja emotsioonide, samuti sotsialiseerimise tasandil ning viib probleemideni hilisematel eluperioodidel. Seoses sotsialiseerumisprotsessiga kandub kasvatudpuudujääk üle ühelt põlvkonnalt teisele. Kuna osa lapsi ei suuda kohaneda kõigi muutustega ühiskonnas ning ei suuda ühiskonna nõuetele vastata, siis lükatakse nad seetõttu eemale või tõmbuvad ise kõrvale.

Sellised lapsed on ühiskonnast kõrvale jäänud, sest neil on raskusi integreerumisel ühiskonda, on sotsiaalselt tõrjutud.

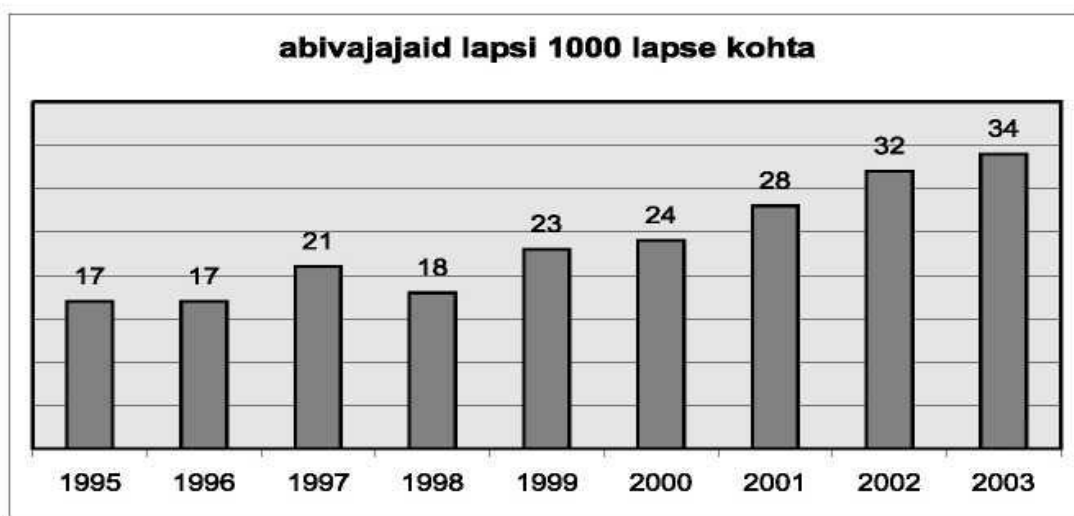
Suurim risk on kujuneda sotsiaalselt tõrjutuks neil, kel *puudub nii majanduslik heaolu kui ka piisav hoolitsus*. Väiksem, aga siiski ilmne risk on neil, kelle eest küll hästi hoolitsetakse, aga kes elavad materiaalselt viletsates oludes; samuti neil, kelle puhul hoolitsus jätab

soovida, aga majanduslikud tingimused on head.

Kõige raskemini muudetav on lapseest algav sotsiaalne tõrjutus, mis mõjutab inimest tema isiksuse kujunemise kõige tundlikumal perioodil. Sotsiaalne tõrjutus lapseas ilmneb kaitse, hoolitsuse ja osaluse puudujääkides. Kaitsetus, hoolitsuse ja hoolimise puudumine tekitab lapses hirmu mitte toime tulla elu keerulistes situatsioonides.

Millele peaks õpetaja tähelepanu pöörama:

1. *Lapse riieetus* - selle lapse tunneb ära räpastest riietest, tema riided on pesemata. Lapse riieetus ja jalanõud on sageli ka ilmale mittevastavad: on tavaline, et kui laps on soojadest riietest välja kasvanud.
2. *Puudulik toitumine*, mis sisuliselt tähendab seda, et laps on näljas. Väiksemad lapsed küsivad süüa, vanemaks saades hakkavad lapsed toidu asemel juba pigem raha küsima.

Sotsiaalhoolekanne

Kaasaegses ühiskonnas on vastu võetud põhimõtte, et riik tagab oma kodanikele sotsiaalse kaitse, mis annab kindlustunde tuleviku suhtes ning võimaluse elada inimväärselt kogu elu.

Sotsiaalse kaitse meetmed jagunevad *sotsiaalkindlustuseks* ja *hoolekandeks*.

Sotsiaalkindlustus on riigi poolt antav garantii, millega teatud sotsiaalsete riskide (surm, tootjakaotus, vanadus, töövõimetus, lapse sünd) realiseerumise korral tagatakse täiendav sissetulek või sissetulekute jätkumine vähemalt tasemel, mis võimaldab inimväärselt ära elamist. Sotsiaalkindlustust rahastatakse nii kohustuslikest maksudest või maksetest kui ka vabatahtlikest maksetest.

Hoolekanne on toimingute süsteem, mille eesmärgiks on inimestele erinevate vabaduste kindlustamine ning inimressursi arendamise kaudu majanduse arendamiseks paremate võimaluste loomine. Samal ajal suurendatakse sotsiaalset kaasatust, ennetatakse ja leevendatakse laialtlevikut ning tõhusamalt vaesust ja sotsiaalset tõrjutust.

Hoolekandelisteks instrumentideks (toiminguteks) võivad olla nii *toetused* kui *hoolekandeteenused*.

Sotsiaalteenused:

- sotsiaalnõustamine;
- rehabilitatsiooniteenus;
- igapäevaelu toetamise teenus;
- töötamise toetamise teenus;
- toetatud elamise teenus;
- kogukonnas elamise teenus
- proteeside, ortopeediliste ja muude abivahendite andmine;
- lapsehoiuteenus;
- koduteenused;
- eluasemeteenused;
- hooldamine perekonnas;
- asenduskoduteenus;
- hooldamine hoolekandeesutuses;
- toimetulekuks vajalikud muud sotsiaalteenused.

Sotsiaaltoetused:

- ajutise töövõimetuse hüvitised
- elatisabi
- kuriteoohvrile kahju korvamine
- pere- ja lastetoetused
- sotsiaaltoetused puudega inimesele
- sünnitoetus
- toetus represseritutele
- toetused töötutele
- toimetuletoetus
- vanemhüvitis

Hoolekandelise abi tagamise põhimõteteks on abi osutamisel lähtuvad inimese vajadustest ja seisundist. Oluline on koostöö tegemine inimesega, tema soovide arvestamine ning kaasamine inimese elu puudutavate otsuste tegemisse; teenuse kohandamine konkreetse inimese vajadustele (individuaalsed teenuste osutamise plaanid); abi andmise meetmete eelistamine, mis toetavad inimese iseseisvat toimetulekut, töötamist ja õppimist ning vähendavad abivajadust pikemas perspektiivis; institutsiooni paigutamisele kodu elamise toetamise võimaluste eelistamine; kodusarnaste hoolekandeesutuste loomine ning hoolekandelise abi pakkumine võimalikult inimese kodu lähedal niivõrd kui see on võimalik.

Sotsiaalsetesse raskustesse sattunud inimese olukorra parandamisel on oluline kõikide osapoolte sh inimese enda, perekonna, ülejäänud ühiskonnaliikmete, riigi ja kohaliku omavalitsuse aga ka tööandjate panus. Oluline on koostöö erinevate osapoolte vahel nt sotsiaaltöötaja, arsti, õpetaja, politsei, tööturueksperdi jt vahel.

Lastekaitse

Kõik lapsed ei sünni harmoonilisse perekonda, ka õnnelikus perekonnas tuleb ette keerulisi aegu. Rasketel hetkedel vajavad laps ja tema vanemad abi. Laste ja lastega perede toetamiseks võetakse kohalikus omavalitsuses tööle lastekaitsetöötajad. Lastekaitsetöö on vastutusrikas ja väga keerukas töö. Lastekaitsetöötajale esitatakse kõrged nõudmised nii abivajajate kui ka kogu ühiskonna poolt.

Lapse rahvusvaheliselt tunnustatud õigused on kirjas ÜRO lapse õiguste konventsioonis, millega Eesti ühines 1991. aastal. Eesti on ratifitseerinud ka lapse õiguste konventsiooni fakultatiivprotokolli laste müügi, lasteprostitutsiooni ja -pornograafia kohta ning kirjutanud alla lapse õiguste konventsiooni sellele protokollile, mis käsitleb laste kaasamist relvakonfliktidesse.

Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise konventsiooni täiendav protokoll naiste ja lastega kaubitsemise ning muu inimkaubanduse ärahoidmise ja selle kuriteo eest karistamise kohta;

- Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon ja selle lisaprotokollid;
- Parandatud ja täiendatud Euroopa sotsiaalharta;
- Haagi rahvusvahelise eraõiguse konverentsi konventsioonid;
- Ülalpidamiskohustustele kohaldatava õiguse Haagi konventsioon ning ülalpidamiskohustusi käsitlevate otsuste tunnustamise ja täitmise konventsioon;
- Lapseröövi suhtes tsiviilõiguse kohaldamise rahvusvaheline konventsioon;
- Riikidevahelises lapsendamises laste kaitseks tehtava koostöö konventsioon;
- Vanema kohustuste kindlaksmääramise ja laste kaitse abinõude rakendamise pädevuse, kohaldatava õiguse, abinõude tunnustamise, rakendamise ja koostöö konventsioon;
- Rahvusvahelise Tööorganisatsiooni laste töötamist käsitlevad konventsioonid;
- Euroopa Parlamentaarse Assamblee soovitus nr 1121 "Lapse õiguste kohta";
- Euroopa lapse õiguste rakendamise konventsioon (1995);
- Euroopa Parlamentaarse Assamblee soovitus nr 1286 "Euroopa laste strateegia" (1996);
- 2003.a konventsioon lapse suhtlusõiguse kohta; 1975. a abieluväliselt sündinud laste õigusliku staatuse Euroopa konventsioon; 1967.a laste adopteerimise Euroopa konventsioon;
- ÜRO Peaassamblee poolt vastu võetud minimumreeglid alaealiste kriminaalmenetluse kohta (edaspidi: Pekingi reeglid, vastu võetud 1985); juhtnöörid alaealiste delinkventse käitumise ennetamise kohta (Riyadh'i juhtnöörid; vastu võetud 1990); reeglid vangistatud alaealiste kaitse kohta (vastu võetud 1990.a);
- ÜRO Peaassamblee resolutsioon nr 48/96 Puuetega inimeste võimaluste ühtlustamise kohta";
- ÜRO Peaassamblee resolutsioon S-27/2 "Lastele sobiv maailm";
- ÜRO Peaassamblee resolutsioon nr 48/134 „Rahvuslike institutsioonide staatuse põhimõtted" ehk nn Pariisi printsiibid;
- ILO konventsioon nr 182 „Lastele sobimatu töö ja muu neile sobimatu tegevuse viivitamatu keelustamine"

Lapse õiguste konventsiooniga ühinemine kohustab Eestit tagama rahvusvaheliselt tunnustatud õigused igale meie riigi territooriumil elavale lapsele. Konventsioon on ühtlasi aluseks Eesti siseriiklikule seadusandlusele. Konventsioonile tuginedes on valminud Eesti

Vabariigi lastekaitse seadus kui siseriiklik lapse õigusi käsitlev alusdokument. Lastekaitse seadusele on selle vastuvõtmisest alates ette heidetud deklaratiivsust. Lastekaitse seadus, perekonnaseadus ja sotsiaalhoolekande seadus on need seadused, millest lastekaitsetöötajad oma igapäevatöös juhinduvad.

Lapse rahvusvaheliselt tunnustatud õigused on kirjas ÜRO lapse õiguste konventsioonis, millega Eesti ühines 1991. aastal. Eesti on ratifitseerinud ka lapse õiguste konventsiooni fakultatiivprotokolli laste müügi, lasteprostitutsiooni ja -pornograafia kohta ning kirjutanud alla lapse õiguste konventsiooni sellele protokollile, mis käsitleb laste kaasamist relvakonfliktidesse.

Lastekaitse seadusest tulenevalt tuleb lapsesse puutuvate otsuste tegemisel lähtuda alati lapse huvist.

Lastekaitsetöö hõlmab perekonna ja laste nõustamist, laste eestkostet ja hooldust. Lapse arengu ja kasvu loomulikuks keskkonnaks on perekond, seetõttu on lastekaitsetöös oluline töö perekonnaga.

Parim viis last aidata, on *aidata perekonda*, aidates kaasa normaalse peresituatsiooni kujunemisel. Eesmärgiks on vanemate nõustamine, suunamine ja vajadusel materiaalne toetamine, luues lapse arenguks soodsamad tingimused.

Kuid sageli on probleeme palju ja keerulised, siis on oluline osa võrgustikutööl, millega suurenevad võimalused koostööks ning informatsiooni levikuks erinevate spetsialistide vahel.

Juhul kui ei ole võimalik jätta last koju, rakendatakse asendushooldust, mis on õigustatud kui:

1. puudujäägid lapse kodusel hooldamisel ohustavad lapse arengut;
2. avahoolduse võimalused puuduvad või see ei ole andnud positiivseid tulemusi;
3. asendushooldus on lapse huvides

Laste paigutamiseks väljaspool oma perekonda on erinevaid võimalusi:

- Varjupaik ehk turvakodu
- Lastekodu
- Koolkodu
- Noortekodu
- Kasupere
- Eestkostes
- Lapsendamine

Lapsendamine: Lapsendamine tekitab lapsendaja ja lapsendatu vahel vanema ja lapse vahelised õigused ja kohustused, lapsendamine on tähtajatu ja ei tohi olla seotud tingimustega. Lapsendamist reguleerib perekonnaseaduse peatükk 10. "Lapsendada saab ainult alaealist üksnes lapse huvides. Lapsendada saab last, kelle vanem(ad) on andnud lapsendamiseks nõusoleku, kelle vanem(ad) on surnud või kellelt on ära võetud vanema õigused. Lapsendamisega kaasnevad kõik samad õigused ning kohustused, mis bioloogilise lapse sünnil. Lapsendajaks võib olla vähemalt 25-aastane isik, kes on suuteline lapsendatavat kasvatama, tema eest hoolitsema ja teda ülal pidama. Kohus võib lubada lapsendajaks olla ka nooremal täisealisel isikul. Sama last võivad lapsendada ainult omavahel abielus olevad isikud. Lapsendamise otsustab kohus lapsendada sooviva isiku avalduse alusel. Lapsendamise otsustamisel kaasab kohus protsessi maavalitsuse eestkostetasutuse arvamuse andmiseks. Vähemalt 10aastast last võib lapsendada üksnes tema nõusolekul. Arvestada tuleb ka noorema kui 10-aastase lapse soovi, kui lapse arengutase seda võimaldab.

Eestkoste alaealise üle seatakse lapse kasvatamiseks, tema isiklike ja varaliste õiguste ja huvide kaitseks. Eestkoste seatakse lapse üle, kelle vanemad on surnud, teadmata kadunud või kelle teovõimet on piiraud, kelle vanematelt on vanema õigused ära võetud või kes on perekonnast eraldatud ilma vanema õiguste ära võtmiseta. Eestkoste võidakse seada ka lapse üle, kes on muudel põhjustel jäänud ilma vanemlikust hoolitsusest (vanem kannab karistust kinnipidamisasutuses, vanema tervislik seisund ei võimalda last kasvatada,...). Eestkoste võib seada ka täisealise isiku, kelle teovõimet on piiratud varaliste ja isiklike õiguste ning huvide kaitseks. Perekonnaseadus sätestab, et kõik inimesed, kellel on andmeid eestkostet vajava isiku kohta, on kohustatud sellest teatama eestkosteasutusele eestkostet vajava isiku elukoha järgi. Eestkoste seadmise otsustab kohus eestkosteasutuse avalduse alusel. Lapse eestkostja on tema seaduslik esindaja.

Perekonnas hooldamine. Sotsiaalhoolekande seaduse järgi on lapse perekonnas hooldamine alternatiivne teenus laste hoolekandeasutusele (lastekodule või turvakodule) tagamaks lapsele stabiilset ja turvalist perekeskkonda. Perekonnas hooldamine võib olla lühi- või pikaajaline sõltuvalt lapse vajadusest, eesmärk on lapse tagasipöördumine bioloogilisse perekonda. Lapse paigutamise aluseks on hooldusperekonna ja eestkosteasutuse (lapse elukohajärgse kohaliku omavalitsuse) vahel ja võimalusel vanema osalusel sõlmitud hooldusleping. Perekonnas hooldamist rakendatakse, kui laps jääb ilma oma vanemate hoolitsusest ja eestkoste ega asendamine ei ole võimalikud.

Paljudel probleemsetest peredest lastel on negatiivne enesehinnang. Kui lastel on kogemus neist hoolivatest inimestest, hakkavad nad enda eest rohkem hoolitsema. Lastega tegelevad töötajad peavad tundma laste tausta ja praegust olukorda. Antud informatsioonile toetudes on võimalik teada saada, milliseid teenuseid lapsed vajavad ja milliseid soovitusi anda lastele edaspidiseks (tulevikuks).

Juhis kodanikele

Kuidas aidata abi vajavat inimest?

Lasteabi ja kadunud lastest teatamise telefon

Igaüks peab viivitamatult teatama abivajavast ja hädasolevast lapsest, kui ta mõnest sellisest olukorrast teada saab. Lihtsam viis selleks on helistada riiklikule lasteabi telefonile 116111 või kadunud lastest teatamise telefonile 116000.

Lisainfot leiad internetis:
www.lasteabi.ee

Naisteliin

Kui Sa oled kogenud füüsilist, vaimset ja/või seksuaalset vägivalda, siis võid helistada üleriigilisel lühinumbri 1492 või otsida lisainfot www.naisteliin.ee

Ohvriabi

Kõigil inimestel, kes on langenud hooletuse või halva kohtlemise, füüsilise, vaimse või seksuaalse vägivalda ohvriks, on õigus ohvriabile.

Iga inimene, kellele on põhjustatud kannatusi või tekitatud kahju, võib abi saamiseks pöörduda ohvriabitöötaja poole. Nad on koondunud sotsiaalkindlustusameti alla ja nende kontaktid leiad siit: <http://www.ensib.ee/ohvriabi-ja-lepituskeskus/> või helistades infotelefonile 16106.

Eluliin

Eluliin on mõeldud kriisiseisundis inimeste aitamiseks ja emotsionaalseks toetamiseks.

Eestikeelne usaldustelefon 655 8088 on avatud iga päev (k.a riiklikud pühad) kell 19–07.
Venekeelne usaldustelefon 655 5688 on avatud iga päev (k.a riiklikud pühad) kell 19–07.

Võrgukodu: www.eluliin.ee

Sõltuvusprobleemide korral

- Uimasti ja HIV/AIDSi tasuta anonüümne tugitefon 1707 annab asjakohast nõu nii eesti kui vene keeles iga päev kell 9.00–20.00. Helistamine on tasuta (ka mobiiltelefonilt).

- Anonüümsed alkohoolikud. Abi saab infotelefonil 529 9955 ja e-maili teel teenindus@aaestonia.com

Arstiabi infoliinid

- Kiirabi 112.
- Perearsti infoliin 1220. See on üleriigiline telefon, kus saab eesti ja vene keeles meditsiinilist nõu ööpäev ringi. Antakse nõu lihtsamate terviseprobleemide korral, esmaseks abiks ning vajadusel ka infot tervishoiukorralduse asjus. Helistaja isikut ei tuvastata, helistada ja nõu küsida võivad ka ravikindlustuseta inimesed.
- Lastearsti infoliin 1599. Lapsevanemad saavad nõu iga päev kella 8.00–24.00. Kõneminut maksab 0,96 eurosent; nõu annavad nii Tallinna lastehaigla kui ka pensionieas arstid.
- Mürgistusteabe infoliin 16662. Tööpäeviti kell 9.00–17.00 saab teavet mürgistuse, näiteks kodukeemia, ravimite vale manustamise ja laste mürgistusküsimuste kohta.

Politsei

Politsei hädaabinumber 110
Kliendiinfo telefon 612 3000 (E-R 8.00-18.00)

Mida tuleb arvestada koostöö paneerimisel?

Koostöös on kaks asja, millest ei tohi mitte mingil juhul mööda vaadata ja mida tuleb alati üheskoos vaadata. Need on eesmärgile *pühendumine* ja *kompetentsus*. Need eeldused määravad ühiste jõupingutuste tulemuslikkuse.

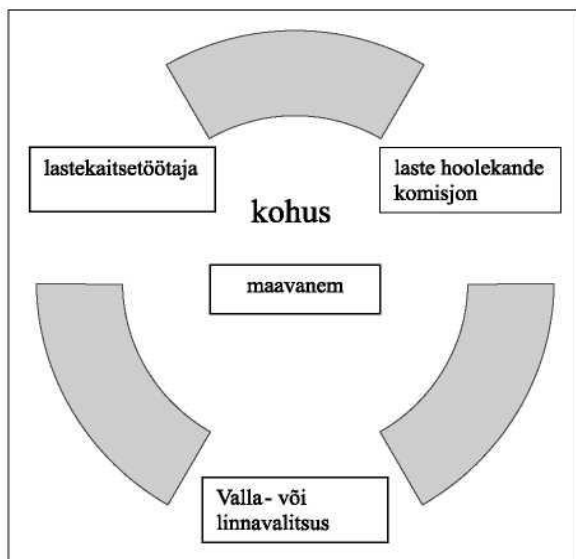
Lapse huvid

Lapsel on õigus turvalisele ja toetavale kasvukeskkonnale, mitmekülgsele arengule ning tema huvide arvestamisele igas last puudutavas asjas.

Lapse huvid tuleb esikohale seada riiklikes, kohalikes ja eraettevõtmistes, sh peres ning kohtute, täidesaatvate aga ka seadusandlike organite tegevuses ja otsustes.

Last puudutavate otsuste langetamisel tuleb arvestada lapse heaolu ja arengu vajadusi. Eeskätt tuleb toetada laste ja lastega perede ning teiste lapsi kasvatavate isikute

toimetulekut ning selles tegevuses tuleb seada esikohale lapse huvid.

Perekonna õigus avaldada protesti

Lastekaitsetöötaja on lapse ja tema vanema nõudmisel kohustatud selgitama asjaajamise käiku ja põhjendama tehtud otsuseid. Vajadusel võib laps ja lapsevanem selgituste saamiseks pöörduda linnapea või vallavanema poole. Kui valla- või linnavalitsuses jääb küsimus lahendamata, on võimalus pöörduda maavanema poole, kellel sotsiaalhoolekande seadusest tulenevalt on järelevalve kohustus. Kui lahkkelisid ei ole võimalik lahendada kohalikus omavalitsuses ja maavalitsuses, võib lapsevanem pöörduda kohtusse.

Koostöö põhimõtted

Lastehoolekande seisukohalt on väga oluline, et last ümbritseks toimiv hoolekandesüsteem, mis tugineb koostööle. Ametnikevõrgustiku seisukohalt tuleb eriti oluliseks pidada järgmisi ÜRO lapse õiguste konventsiooni artikleid ja neis sisalduvaid põhimõtteid:

- artikkel 2 - mitte diskrimineerida;
- artikkel 3 - seada lapse huvid esikohale;
- artikkel 6 - tagada lapse parim kohtlemine ning arenguvõimalused;
- artikkel 12- arvestada lapse arvamusega.

Ennetamine

Lapsele püsiva ja turvalise kasvukeskkonna loomise eest vastutab tema vanem ja kogukond, kes on kohustatud märkama lapse arengu- ja erivajadusi ning lapsele õigeaegselt vajalikku abi osutama.

Lapse probleemide ilmnemisel peab vanem, lapse seaduslik esindaja või lapse probleemist teadlik isik pöörduma KOV lastekaitsetöötaja poole, kes on kohustatud andma nõu ja abi lahenduste leidmisel. KOV ja riik on kohustatud võtma tarvitusele abinõud, mis tagavad iga lapse probleemi õigeaegse avastamise ja asjakohase abi osutamise võimalikkuse.

Kaalutletud otsuse rakendamine

Lapsesse puutuva otsuse tegemisel, lapse elu korraldamisel ja lapsele abi osutamisel peavad kõik asjaomased asutused, ametiisikud ja lastega töötavad isikud rakendama kaalutletud otsuse põhimõtet ning kaasama probleemi lahendamise protsessi lapse elu mõjutavad isikud ja institutsioonid, koguma vajaliku teabe, koostama kava ja jälgima kava ellurakendumist.

Lapsesse puutuvate küsimuste lahendamisel, mida ei otsusta kohus ega mõni muu institutsioon seaduse alusel, tuleb teha kollegiaalseid otsustusi.

Mittediskrimineerimine

Igale Eesti territooriumil viibivale lapsele tuleb tagada kõik seadustest tulenevad õigused ja võrdne kohtlemine sõltumata lapse või tema vanema või seadusliku esindaja rassist, nahavärvist, soost, keelest, usust, vaatamata tema poliitilistele või muudele sisukohtadele, kodakondsusele, etnilisele või sotsiaalsele päritolule, varanduslikule seisundile, puudele või sünnipärale või muudele tingimustele.

Lapse füüsiline karistamine, sh vabaduse piiramine (kui selleks pole ette nähtud seaduslikke meetodeid) vanema, seadusliku esindaja, tegeliku kasvataja, lapsega oma töös kokku puutuva isiku või ametiisiku poolt on keelatud ja seda loetakse vägivallaks (karistusseadustikuga sidumine).

Vanemate lahuselu korral ei tohi lapse elukoha määramisel ega lapsesse puutuvate vaidluste lahendamisel eelistada lapse ema isale ehk lähtuda vanema soost ega muul moel

Järelevalve ja kaebus

Lapsel on õigus tema abistamiseks osutatud tegevuse ja otsustuste kompetentsusele ja professionaalsusele. Selleks peab olema tagatud lapsega tegelevate isikute ja institutsioonide tegevuse üle pideva sisulise järelevalve teostamine.

Lapsele peab olema loodud talle arusaadaval moel võimalus teenuse või muu abi kvaliteedi kohta arvamuse andmiseks, lapse kaebusele peab reageerima ning võimalusel tegevuses ette nägema muudatused ning lapsele ka tema kaebuse kohta tagasisidet andma.

Lapse õigus oma arvamusele tema elu puudutavas küsimustes sätestatud *Eesti Vabariigi Lastekaitse seaduses*:

§ 27. Lapse eraldamine perekonnast

1. Last ja vanemaid ei tohi üksteisest eraldada vastu nende tahtmist, välja arvatud juhul, kui lahutamine on lapse huvides või kui laps on hädaohus ja lahutamine vältimatu või kui seda nõuab seadus või jõustunud kohtuotsus.

2. Lapse ja vanemate eraldamisel tuleb ära kuulata lapse arvamus ja soovid ning lisada need eraldamise dokumentide juurde. Lapse arvamuse selgitab ja fikseerib sotsiaaltalitus.
3. Lapse eraldamise põhjendatust jälgib sotsiaaltalitus.

§ 64. Kontakt vanematega

1. Abistataval lapsel on õigus kontakte vanemate ja lähedaste sugulastega, välja arvatud juhul, kui see
  - on ohtlik lapse tervisele ja arengule;
  - seab ohtu hooldajate või hooldusasutustes teiste laste või personali turvalisuse.
2. Sotsiaaltalitus ja hooldusasutus soodustavad igati lapse ja tema vanemate ning lähedaste sugulaste kontakti teket ja kestmist, kuid neil on õigus seda ka piirata käesoleva paragrahvi 1.lõikes toodud põhjustel.
3. Sotsiaaltalitus võib käesoleva paragrahvi 1. lõikes toodud põhjustel jätta lapse asukoha tema vanematele või lähedastele sugulastele teada andmata.
4. Perekeskkonna toetamine ja eelistamine
5. Lapsele kohaseimaks kasvukeskkonnaks tuleb pidada perekonda, last ei tohi ilma seaduses sätestatud korraga eraldada vanematest, õdedest-vendadest ja teistest talle lähedastest isikutest.
6. Selleks tuleb eelkõige toetada lapsi kasvatavaid perekondi, et lapsele vajalik tugi ning arengu- ja erivajadused oleksid rahuldatud perekonnas.
7. Lapse eraldamist perekonnast võib alata ainult juhul, kui kõik võimalikud abi andmise moodused ei ole perekonna toimetulekut lapse kasvatamisel vajalikul määral tõstnud või kui lapse perekonda jätmise ohustab lapse arengut, tervist või elu.
8. Kui lapse eraldamine perekonnast on vältimatu, siis tuleb leida võimalus asendusperekonna pakkumiseks, kusjuures õe-venna suhte olemasolu korral tuleb õed-vennad paigutada koos, välja arvatud juhul, kui see last ohustab (õe-venna poolne vägivald) või on vastuolus lapse huvidega.
9. Perekeskkonna toetamiseks peab kohalik omavalitsus ja riik osutama piisaval hulgal kvaliteetseid teenuseid ja abi.

10. Lapse õiguste tagamisel tuleb lähtuda põhimõttest, et abi tuleb osutada last kasvatava perekonna ja lapse igakülgse toimetuleku tõstmiseks, kusjuures ei tohi soodustada abist sõltuvusse sattumist. Selleks tuleb alustada lihtsamate abistamise vormidega ning vajadusel järk-järgult üle minna keerukama ja laiaulatuslikuma abi osutamisele. Silmas tuleb pidada, et sekkumise hetkel on oluline hinnata olukorra keerukust ning abi peab olema adekvaatne.
11. **Lastekaitsetöötaja ülesanne on** ette näha ja ületada teenuste osutamisel tekkivaid tõkkeid, **säilitada teenuste järjepidevus**. Juhtumikorralduses on lastekaitsetöötaja, laps ja tema vanemad või eestkostja partnerid. Lastekaitsetöötajal on õigus suunata ja nõustada, lapsevanemal õigus otsustada millal, kas ja kuidas laps ja ta ise teenust kasutab. Vanemliku hoolitsuseta lapse eest, kellele eestkostet ei ole määratud, vastutab eestkostetasutus.
12. Last ja teda kasvatavaid ja hooldavaid isikuid tuleb osata motiveerida teenuseid kasutama ja seeläbi olukorda või iseennast muutma. **Motiveerimisprotsess on pidev** ja selle eelduseks on usalduslikud suhted lapse ja lastekaitsetöötaja vahel,

selged rollid, piirid ja reeglid, mõlemapoolne vastutuse tunnetamine, informatsiooni vahetamine ja õigeaegne kontroll lastekaitsetöötaja poolt.

13. **Teenuste pakkumisel eelistatakse neid, mis võimaldavad lapsel elada talle harjumuslikus keskkonnas.** Lapse toimetuleku paranemist soodustab positiivne ja toetav keskkond ning usalduslikud suhted. Iga keskkonna muutus tekitab stressi ja seega tuleb alati, kui tekib küsimus lapse ümberpaigutamisest, põhjalikult kaaluda ümberpaigutuse võimalikke plusse ja miinuseid ning alles seejärel otsustada.

Partnerlus perede ja teiste osapooltega

Lapse abistamisel tuleb tegevuse planeerimisse kaasata lapse vanem või seaduslik esindaja või tegelik kasvataja ja lapsele teised olulised isikud ning lapsega igapäevaselt kokku puutuvad lastega töötavad isikud (õpetajad, kasvatajad, huvijuhid, arstid jne). Lapse seaduslik esinda ja/või tegelik kasvataja peab saama võimaluse osaleda last puudutavate otsustuste tegemisel, selleks on tal õigus informatsioonile ja abi osutamise eri võimalustele.

Oluline on arvestada võrgustiku osapooltega, et kõigil säiliks huvi töös osaleda. Kindlasti ei ole iga kord vajalik kõigi osapoolte osalemine, sest mõnede probleemide korral ei ole mõttekas kaasata kogu võrgustikku. Selle tasandi võrgustik võib täita järgmisi ülesandeid:

- Kõige olulisem on omavalitsuse lastekaitsealaste probleemide lahendamine. Näiteks võidakse arutada koolikohustust mittetäitvate lastega seotud probleeme, kaasates arutelluse omavalitsuse spetsialistid.
- Tähtsusest järgmine on juhtumitöö, mis puhul kohaliku omavalitsuse tasandil tegutsev võrgustik lahendab konkreetseid juhtumeid (sõltuvusprobleemiga lapse juhtum ja selle lahendamine).
- Kohalike omavalitsuste võrgustikul ka informeerija roll - info vahendamine osapoolte vahel. Selline võrgustikutöö roll on lihtne tekkima, sest võrgustiku osapoolte vahel on võimalik infot jagada nii telefoni kui ka elektronposti kasutades.
- Sõltuvalt omavalitsuse elanikkonnast on olulise tähtsusega preventiivne võrgustik, millele toetudes püütakse ennetada riskigruppi kuuluva elanikkonna sattumist kriisilukorda (nt. sõltuvusprobleemide ennetamine).
- Kui juba kord on alustatud võrgustikutööga, siis leitakse, et varsti seda tööd võiks jätkata, ning sel juhul toimub võrgustikutöö kaudu nt. lastekaitsetöö arendamine kohalikus omavalitsuses ning tegemist on nn.arendustegevusliku võrgustikuga.
- Tänapäeva lastekaitsetöös on olulisel kohal ka muudatusi taotleb võrgustik ehk lobby-võrgustik- erinevad spetsialistid ja kodanikud jne püüavad teadvustada mingi probleemi ühiskonnas või siis taotletakse konkreetsete muudatuste tegemist õigusaktidesse. Siinkohal on kindlasti oluline roll ka omavalitsuse lastekaitsetöötajal,

kes kohapealset lastekaitsetööd takistavaid tegureid lobby-võrgustiku abiga püüab kõrvaldada.

Eelpool toodud võrgustiku rollid on võimalikud variandid sellest, millega üks võrgustik võib tegelda. Kindlasti peab teadma seda, et iga juhtumi korral on ka osaleva võrgustiku ulatus või roll erinev.

Eelpool toodud võrgustiku rollid on võimalikud variandid sellest, millega üks võrgustik võib tegelda. Kindlasti peab teadma seda, et iga juhtumi korral on ka osaleva võrgustiku ulatus või roll erinev.

Lapse kaasamine

Kõigi last puudutavate tegevuste planeerimisel, otsustamisel ja elluviimisel peab *laps* saama võimaluse ise aktiivselt osaleda. Selleks tuleb lapsele anda eakohast teavet tema olukorra ja

teiste isikute kohta ning võimalike lahenduste ja abi kohta.

Lapse kaasamisel tuleb silmas pidada, et teave, mida lapsele edastatakse ei kahjustaks teda vaimselt, emotsionaalselt ega füüsiliselt ning lapsele tohib rääkida ainult tõde talle arusaadavas vormis.

Vajadusel tuleb kaasata eriväljaõppega isikuid, kes on suutelised lapsele rasket ja teda ilmselt haavavat teavet edastama ning selgitama.

Last ei tohi seada olukorda, kus ta peab vastu võtma otsuseid või andma arvamusi ja kandma nende eest vastutust, mis ei ole kooskõlas tema arenguga või mille käigus ta peab tegema talle ebamugavaid eelistusi ühe vanema suhtes.

Lapse kaasamise eest vastutab eelkõige vanem või *seaduslik esindaja, lastekaitsetöötaja* või muu isik, kes otsustab lapsesse puutuvaid küsimusi (kohtunik, õpetaja, arstina).

Last ei tohi alavääristada, lapse poliitiline ja usuline mõjutamine ja kallutamine on keelatud, välja arvatud vanemate poolne lapse heaolu arvestav kasvatusliku iseloomuga mõjutamine.

Abivajavast lapsest teatamise kohustus

Kuidas teavitamine toimub?

Kui hakkame teavitamata jätmise eest karistama, peab inimesel olema võimalus teavitamist tõestada ning seetõttu telefonilmselt ei sobi. Kõik asutused, mis lastega tegelevad, peavad tegema korra, mismoodi abivajavast lapsest teavitada ning kui seda korda ei täideta, siis karistatakse.

Kui abi vajadus pole kindel, vaid on kahtlus, siis konsulteerib KOV, politsei või prokuratuur.

Vanemat, seaduslikku esindajat või tegelikku kasvatajat, *kes jätab abivajavast lapsest teatamata* võib *karistada*. Osutatakse toetatavaid meetmeid. Raskematel juhtudel on

võimalik piirata ka isiku hooldusõigust.

Igal isikul on kohustus teatada abivajavast lapsest, kui tal tekib kahtlus lapse igakülgse toimetuleku, heaolu, väärkohtlemise, ekspluateerimise vm lapse õigusi rikkuva tegevuse või olukorra kohta. Vajadusel tuleb tagada abivajavast lapsest teatanud isiku anonüümsus. Iga signaal tuleb fikseerida (oluline anksioneerimise puhul).

Lapsehoiuteenuseid osutavad isikud, *lasteaiad, kooliõpetajad, huvialaringide juhid, arstid, õed, ämmaemandad, psühholoogid, sotsiaaltöötajad, politseinikud ja teised lastega kokku puutuvad spetsialistid on kohustatud eriti tähelepanelikult jälgima võimalikke märke puudulikust kasvatamisest, hooldamisest, tervise kaitsest ja arenguvõimaluste loomisest ning taoliste märkide olemasolul teavitama KOV sotsiaaltalitust. Kohustus teatada on sellisel juhul primaarne konfidentsiaalsuskohustuse ning isikuandmete kaitsmise kohustuse ees.*

Isikut, kes oma töö iseloomu tõttu töötab lastega või puutub oma töös lapsega kokku (õpetaja, kasvataja, huvijuht, arst, politsei, prokurör) võib abivajavast lapsest teatamata jätmise korral karistada (kui väärtegu, siis aristusseadustikus, kui oma seaduses, siis distsiplinaarkaristus).

Abivajavast lapsest tuleb teavitada selle kohaliku omavalitsuse lastekaitsetöötajat, kus laps hetkel viibib ja abi vajab või tema puudumisel kohaliku omavalitsuse ametnikku, kelle pädevuses on lastekaitse alane tegevus. Kui lapse elu või tervis on ohus, tuleb viivitamatult teavitada häirekeskust või politseid, kes peab koheselt tagama sekkumise ja vajadusel lapse turvalisuse tagamiseks ta perekonnast ajutiselt eraldama. Kohalik omavalitsus ja politsei on kohustatud lapse abistamise korraldama koheselt, sõltumata tööajast. KOV on kohustatud välja töötama korra, mis võimaldab abi vajava lapse probleemi sekkuda viivitamatult ja informeerima (vajadusel korraldama koolitusi ja teabepäevi) sellest häirekeskust, politseid ja teisi olulisi osapooli. Korra olemasolu (ning adekvaatsust) kontrollib aavalitsus. Kui last kahtlustatakse kuriteo toime panemises või kuriteo ohvriks olemises, siis on juhtumiga tegelev õigusorgan kohustatud esimesel võimalusel sellest teavitama KOV sotsiaaltalitust ning lubama volitatud isikutel uurimise käiguga kursis olla. KOV sotsiaaltalitus informeerib uurimisest vanemaid, kui see pole vastuolus lapse huvidega.

Laps ja kogukond

Riik ja kohalik omavalitsus on kohustatud looma lapse arengut soodustava keskkonna, selleks tuleb luua spordirajatisi, mänguväljakuid, huviringe. Kõigi ürituste suhtes ning rajatiste planeerimisel, kuhu on haaratud lapsed ja noored (kõik avalikud üritused), peab KOV lastekaitse komisjon andma oma seisukoha (esindab nii üldsuse kui laste tahet selles küsimuses).

Samuti peavad riik, KOV ja muud organisatsioonid tagama lapsele kohase teabe kättesaadavuse koostöös teiste institutsioonide ja mittetulundussektoriga, looma lastele võimaluse olla kaasatud neid puudutavate ostuste tegemisel ja keskkonna kujundamisel ning nad on kohustatud ära kuulama laste seisukohad. Selleks tuleb välja töötada kohalikele oludele vastavad reeglid ning jälgida nende rakendumist.

Keskkonna *üldine turvalisus*, libedad tänavad, valgustus, naabrivalve, munitsipaalpolitsei. *Lastele ja peredele suunatud toetava võrgustiku loomine.*

Pere roll (pere kohustused ja õigused, milleks on hoolitsemine, kasvatamine, juhendamine ja järelevalve lapse üle) laieneb tegelikule kasvatajale. Vanema õigus ja kohustus last kasvatades on aidata ja nõustada last tema kohustuste täitmisel, seada eakohased liikumispiiranguid, tagada koolikohustuse täitmine jne. Emotsionaalne toetus. *Vanemad peavad lapsele tagama kasvamiseks ja arenemiseks sobiva eluaseme, tervisliku toidu, meditsiinilise kontrolli ning vanemliku juhendamise.*

Iseseisvaks eluks ettevalmistamine – järk-järgult õpetab pere lapsele nii sotsiaalset, emotsionaalset kui materiaalselt (taskuraha) iseseisvumist. Vanemad peavad tagama lapsele stabiilse ja turvalise arengukeskkonna ning kaitsma neid igasuguse psühholoogilise või füüsilise vägivalla eest nii väljaspool kodu kui kodus.

Füüsiline sekkumine lapse kehalisse puutumatusse on lubatud vaid juhul, kui laps seab enda või teiste elu ja tervise ohtu. Lapse ealisi iseärasusi arvestades on vanema kohustuseks tagada ka *järelevalve* lapse üle. Juhul kui eelkooliealine laps jäetakse järelevalveta ning sellega seatakse ohtu lapse elu ja tervis, rakendatakse sundkoolitust, nõustamist, rasketel juhtudel on see aluseks isikuhoolduse piiramisele.

Last ei tohi jätta järelevalveta suletud ruumi, sh koju, autosse. Kuni kolmeaastast last ja ka last, kelle arengutase ei võimalda järelevalveta jätmist, ei tohi jätta hetkekski järelevalveta.

Riik ja KOV pakuvad võimalusi lapse ajutiseks järelevalveks. Perel on õigus saada nõu ja abi laste kasvatamise küsimustes. Kõik isikud, kes töötavad otseselt lastega või kes puutuvad oma töös kokku lastega, peavad seda vajadusel tegema. Igasuguse abi osutamisel peab eesmärgiks olema pere lapsekasvatamise rolli toetamine ning kui vajalik, siis lapse kaitsmine.

Kui lapsevanem ei saa spetsialistidelt vajalikku abi, siis on tal võimalus pöörduda *lastekaitsetöötaja* poole, kes võrgustikutöö meetodi abil võrgustiku aktiveerib. Kui vanem ei täida oma ülalnimetatud kohuseid, on KOV lastekaitsetöötajal kohustus sekkuda ning olles eelnevalt situatsiooni hinnanud, korraldada koostöös perega peret abistavate meetmete rakendamine. Korduva, tahtliku vanema kohustuste täitmata jätmise korral ning lapse elu, tervise ja arengu ohtuseadmise korral on võimalik perele kohaldada mõjutusmeetmeid – nõustamine, sundkoolitus, toetavad teenused. Kui last ja peret aidatakse, on vanemal kohustus protsessis aktiivselt osaleda ning enda ja oma pere probleemi lahendada.

Riigi roll

Riiklik lastekaitse on riigieelarve ja sotsiaalkindlustuse vahenditest finantseeritav õigusloome, riiklikud toetused, pensionid, arenguprogrammid ja järelevalvetegevus. Riigi roll on seadusandluse loomine ja täiendamine lapse õiguste kaitseks. Riikliku lastekaitse eest vastutab valitsus. Kõigi strateegiate, arengukavades jne tuleb arvestada lapse huvidega.

Koostöö

Nõuded

Kõigi vahetult lastega töötavate spetsialistide tööle võtmisel tuleb hinnata kandidaadi isikuomaduste sobivust lastega tööks. Iseloomustav materjal toime pandud süütegude eest võib olla aluseks tööle mittevõtmisel või töölt vabastamisel.

Lastega töötav inimene *ei tohi omada kehtivat karistust vägivallakuritegude eest*. Lastega vahetult töötav spetsialist (lastekaitsetöötaja, noorsoopolitsei) *ei tohi põdeda nakkushaigusi* ega olla *psühhoaktiivsetest ainetest sõltuv*. Samuti ei tohi ta olla tõsiste *psüühiliste häiretega* (vajalik perearsti tõend, et inimene on vaimselt ja füüsiliselt terve; perearst hindab, kas ta on sobilik seda tööd tegema). Peab taluma vaimset pinget ja tajuma maailma adekvaatselt. Lastega töötava isiku tööle asumisel peab ta andma tööandjale nõusoleku delikaatsete andmete kontrollimiseks. Tööle asumisel tuleb tutvustada igale lastega töötavale spetsialistile koos ametijuhendiga vägivallajuhtumi kahtluse korral reageerimise juhendit.

Lastekaitsetöö iseloomust tulenevalt püstitatakse lastekaitsetöötajatele kõrged nõudmised hariduse, tööalaste oskuste ja isikuomaduste suhtes. **Lastekaitsetöötaja kui juhtumi eest vastutaja** peab suutma olukorda kontrollida, olema pädev ja julge otsustaja, enesekindel, oskama esitada õigeid küsimusi, uurida, analüüsida, üldistada ja olulist ebaolulisest eristada, olema võimeline kohanema uutes olukordades, töötama meeskonnas ja oskama seda juhtida. **Lastekaitsetöötaja kui juhtumi korraldaja** peab olema hea suhtleja, emotsionaalselt intelligentne ja äratama usaldust.

Lapse ning pere probleemide lahendamiseks teevad erinevate sektorite esindajad omavahel koostööd ning töötavad ühiste eesmärkide saavutamise nimel.

Spetsialistid peavad olema eetilised ning kinni pidama *konfidentsiaalsusnõudest*, kuid lapse elu ja tervis seisavad konfidentsiaalsusnõudest eespool. Politseil on kohustus abistada KOV sotsiaaltalitust/lastekaitsetöötajat otsuste elluviimisel ning teha koostööd.

Heatahtlik suhtumine ja usalduslik kontakt loovad eeldused meeldivateks suheteks lapsega ja tema lähedastega ning motiveerivad neid koostööle. Motivatsiooni loomisele aitab kaasa:

1. rollide piiritlemine, st lapsele ja lapsevanemale nende õiguste ja kohustuste ning lastekaitsetöötaja õiguste ja kohustuste selgitamine;
2. reeglite tutvustamine kliendile, st kohtumiste ja informatsiooni vahetamise aja, koha ja viisi kindlaks määramine ning nendest kinnipidamine;
3. kliendile valikuvõimaluste andmine, iseotsustamise toetamine;
4. kokkulepetest kinnipidamine ja selle järjekindel nõudmine ka kliendilt.

Motivatsioon paneb lapse ja vanemad tegutsema suunas, mis aitab kaasa olukorra muutumisele. Kui lastekaitsetöötaja alahindab motiveerimise tähtsust, jäävad domineerima perekonda seni mõjutanud tegurid, mis viivad olukorra halvenemisele.

Võrgustiku mõisted

Võrgustik - see on kontaktide loomine ja suhete arendamine erinevate inimeste ja iinimgruppidega. Need suhted võivad vormuda ja areneda isiklike kohtumiste kaudu koosolekutel, foorumitel või telefoni ja interneti abil. Sinu võrgustik aitab sul vahetada teavet, oskusi, teadmisi ja kogemusi ning ta võib sulle olla väärtuslikuks toeks, julgustajaks ja motiveerijaks.

1950ndatel aastatel uuris Briti sotsiaalanthropoloog James Barnes Norra kalurikogukonda ning märkas, et teatud inimesed on kontaktis mingi hulga teiste inimestega. Suhted inimeste vahel olid erinevad, mõned lähedasemad, mõned kaugsemad. Seda suhete välja hakkas ta nimetama võrguks. 1954.a. võttis Barnes kasutusele mõiste võrgustikutöö. Võrgustik ja võrgustikutöö pärineb inglisekeelsest sõnast *network*, tähendab võrku või võrgustikku ning sõna *networking* võrgustikutööd. Kasutatakse ka mõistet *framework* (raam, raamistik, toestik), korraldus, kuid see ei ole nii levinud.

Võrgustikutöö on osapoolte koostöö, kuhu kuuluvad abivajaja/abistatava sotsialvõrgustik ja ametnikevõrgustik. Kui abivajaja ise ei taju oma probleemi, on ta abistatav. Võrgustiku eesmärk on abivajaja argielu probleemide lahendamine. Võrgustiku puhul on tegemist

ühendavate ja piiritletavate suhetega teatud inimeste või inimgruppide vahel. Võrgustik eeldab mingisuguseid suhteid ja kommunikatsiooni. Vaadeldes loomulikult tekkinud inimestevahelisi suhteid, võime rääkida sotsiaalsetest suhetest ehk sotsiaalsest võrgustikust. Suhteid ja võrgustikku, milles domineerib inimese ametkondlik positsioon, nimetatakse ametlikuks või ametkondlikuks suhete võrgustikuks. Võrgustikutöös nähakse võimalust teha tulemuslikku koostööd, et paremini jagada olemasolevat informatsiooni ning aidata abivajajal valutumalt lahendada oma probleeme.

Lastekaitsetöö kontekstis käsitletakse last ümbritsevate võrgustikena sotsiaalvõrgustikku ja ametnikevõrgustikku. Sotsiaalvõrgustiku mõistet hakkas esimesena kasutama George Simmel (1908), analüüsides inimestevahelisi suhteid. Võrgustik kujutab endast "ketti" nendest inimestest, kes on omavahel seotud (naabrid, sugulased, omaabi rühmad).

Sotsiaalvõrgustik hõlmab inimese kõikvõimalikke sotsiaalseid suhetevõrke.

Sotsiaalvõrgustik kujutab endast inimest argielus ümbritsevaid sotsiaalseid suhteid, mis on vajalikud igapäevase eluga toimetulekuks.

Läbi aegade on inimeste elus olulisel kohal olnud omaksed ja lähedased nii probleemide ärakuulajatena kui ka võimalike soovitude jagajate või lahenduste pakkujatena. Nii on iga sotsiaalvõrgustiku sees omakorda väiksemad võrgustikud, iga inimese ümber on palju erinevaid suhetevõrgustikke. Tuleb rõhutada, et sotsiaalvõrgustik kujutab endast neid vastastikuseid suhteid, mille kaudu üksikisik säilitab oma sotsiaalse identiteedi. Abivajaja probleeme püütakse näha tema sotsiaalvõrgustiku taustal, mis tähendab seda, et olemasolevate sotsiaalsete suhete kaudu toetavad abivajajat tema otsustes pere, sugulased ja sõbrad.

Sotsiaalne võrgustik

Sotsiaalne võrgustik on suhete võrgustik, mis ühel inimesel on teiste inimestega ja nendest inimestest moodustunud gruppidega, mis omakorda koosnevad inimestest, kel on suhted järgmiste inimestega, kes kuuluvad omakorda erinevatesse gruppidesse.

Sotsiaalvõrgustik pakub lapsele ja vanematele nii sotsiaalset tuge kui ka sotsiaalset kontrolli.

See võib olla nii praktiline kui ka emotsionaalne, sõltuvalt perekonna vajadusest. Võrgustikku kuuluvad inimesed teostavad sotsiaalset kontrolli lapse ja perega loodud kontaktide kaudu. Avaramas tähenduses on sotsiaalvõrgustikuks ühiskond, kus kõigil on oma vajadused, sotsiaalsed suhted, toimub kommunikatsioon ning inimesed on mingil kindlal viisil omavahel seotud.

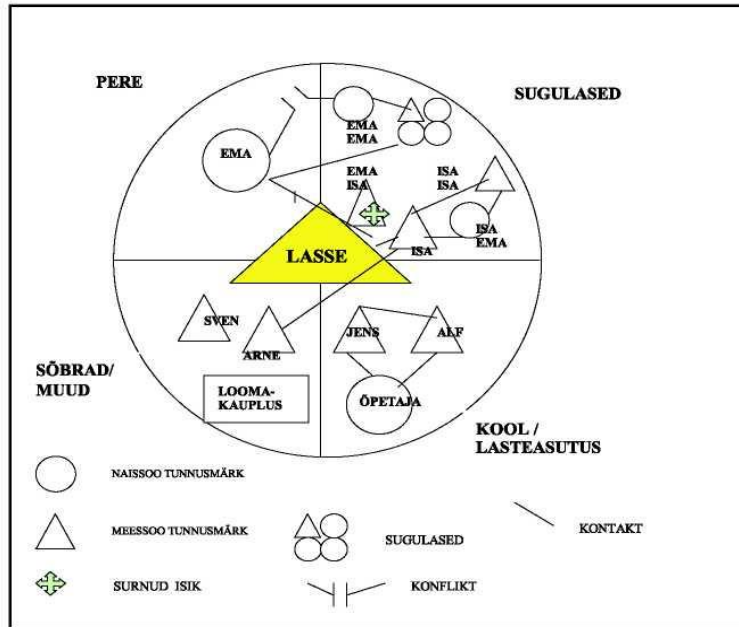
Lapse sotsiaalvõrgustiku puhul peame arvestama tema elukeskkonnaga, sest ebastabiilsus selles tekitab probleeme, mida laps tajub täiskasvanust erinevalt ning mida lapsele lähedane täiskasvanu tihti ei peagi probleemiks, näiteks sagedane vanema huvidest lähtuv elukeskkonna muutmine. Üheks lapse jaoks probleeme tekitavaks asjaoluks on täiskasvanute rollid ja nende rollide muutumine tema elus. Laps vajab aega kohanemiseks kasuema või kasuisaga, samuti on tema jaoks raske vanemate lahutus ja tema tahtmatu osalemine selles protsessis.

Uus olukord seab uued tingimused kohanemiseks. Palju sõltub sellest, kui suur on erinevus uue ja vana keskkonna vahel, lapse roll uues ja vanas keskkonnas. Kui erinevus on suur, siis esitab see lapsele suuremad nõudmised toimetulekuks ja läbilöömiseks.

Samas teame, et ei ole täiuslikku võrgustikku, vaid on erinevates arengustaadiumides võrgustikud, mis lähtuvad indiviidi vajadustest. Ülevaate saamiseks sotsiaalvõrgustikust

peab lastekaitsetöötaja suunama abivajaja võrgustiku joonistamist ehk **võrgustikukaardi** koostamist.

Elu jooksul inimesesotsiaalne võrgustik muutub. Ta lõpetab suhted ühtede tuttavatega ja samas leiab endale uusi sõpru. Iga tuttav toob kaasa oma sotsiaalse võrgustiku ja see põimub teatud osas inimese algse võrgustikuga. Sotsiaalse võrgustiku kujunemine on seotud oskusega suhelda ja suhteid hoida.

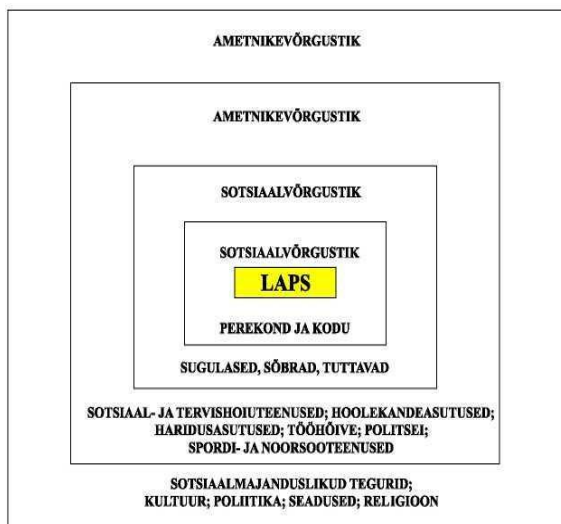

Sotsiaalne võrgustik

Analüüsides inimeste vahelisi suhteid hakkas G. Simmel (1908) esimesena kasutama sotsiaalvõrgustiku mõistet. Sotsiaalvõrgustik kujutab endast ketti nendest inimestest, kes on omavahel seotud.

Lapse sotsiaalvõrgustikku (SV) kuuluvad:

- pereliikmed, kellega elatakse üheskoos;
- teised pereliikmed, kellest elatakse eraldi ning sugulased;
- lasteääd ja teised igapäevased suhted;
- ülejäänud, kellega suheldakse – sõbrad, naabrid jt

Lapsele ja vanematele pakub võrgustik tuge ning sotsiaalset kontrolli. Sõltuvalt perekonnavajadustest võib toetus olla praktilist laadi või suhetel põhinev. Võrgustikus olevad inimesed viivad ellu sotsiaalset kontrolli lapse ja perega loodud kontaktide kaudu. Last ümbritsev SV on väga eritasemeline ning eelkõige on oluline lähivõrgustik. Kui see on puudulik või ei toimi, siis hakkab tööle ametnike võrgustik. Avaramas tähenduses on SV ühiskond, milles me elame ja eksisteerime, kus kõigil on oma vajadused, sotsiaalsed suhted, toimub kommunikatsioon ning inimesed on mingil kindlal viisil omavahel seotud. Kui abivajaja ise ei taju oma probleemi, on ta abistatav. Võrgustiku eesmärk on abivajaja argielu probleemide lahendamine. Võrgustiku puhul on tegemist ühendavate ja piiritlevate suhetega teatud inimeste või inimgruppide vahel. Võrgustik eeldab mingisuguseid suhteid ja kommunikatsiooni.

Võrgustikutöös nähakse võimalust teha tulemuslikku koostööd, et paremini jagada olemasolevat informatsiooni ning aidata abivajajal valutumalt lahendada oma probleeme. Eestis on võrgustikutööd tehtud erinevate projektide kaudu alates aastast 1996. Viimastel aastatel on seda võrgustikumeetodit järjest laiemalt teadvustatud ning kasutama hakatud. Võrgustikutöö edukaks juurutamiseks ja arenguks on vaja stabiilset hoolekandesüsteemi, professionaalseid lastekaitsetöötajaid. Väga oluline on ka sotsiaaltööga haakuvate sektori – hariduse, tervishoiu, politsei, spordi ja kultuuri – areng ning tegevusplaanid. Lastekaitsetöö kontekstis käsitletakse last ümbritsevate võrgustikena sotsiaalvõrgustikku ja ametnike võrgustikku.

Võrgustikutöö mudelid ja juhtumikorraldus lastekaitsetöös (E. Korp)

Preventiivne võrgustik - püütakse ennetada riskigrupis oleva elanikkonna sattumist riskiolukorda (nt. sõltuvusprobleemide ennetamine).

Muudatusi taotlev võrgustik ehk lobby tegev võrgustik - erinevad spetsialistid, kodanikud jne saavad teha lobby mingi probleemi teadvustamiseks ühiskonnas või taotletakse mingite konkreetsete muudatuste tegemist õigusaktidesse.

Arendustegevuslik võrgustik - kui juba kord on alustatud võrgustikutööd, siis leitakse, et seda tööd võiks jätkata ning läbi võrgustikutöö toimub nt. lastekaitsetöö arendamine vastavalt oma võrgustiku tüübile.

Lastekaitsetöö arendamine vastavalt oma võrgustiku tüübile

- asutuse, organisatsiooni sisene (nt. hoolekandeesutuse, kooli sisene spetsialistide võrgustik)
  - omavalitsuse sisene (kaasatud omavalitsuse erinevad spetsialistid, arutatakse näiteks koolikohustust mittetäitvate lastega seotud probleeme kas linnas või vallas)
  - piirkondlik (hõlmab mitmeid kohalike omavalitsusi, kuid probleem on samane)
  - maakondlik (kogu maakonda kattev psühholoogide võrgustik)
  - üleriigiline (riigi tasandil toimiv võrgustik - nt. hõlmab kõikide maakondade lastekaitse spetsialistide maavalitsuse tasandil).
- **Piirkondlik võrgustikutöö**

Järjest enam tuleb seoses inimeste muutunud elukorraldusega ette olukordi, kus probleemid on seotud mitme omavalitsusega ja seetõttu on vaja koostööd erinevate kohalike omavalitsuste vahel. Näitena võiks tuua juhtumi, kus laps käib koolis ühes omavalitsuses, elab aga teises omavalitsuses. Probleemide tekkimisel on vaja piirkondlikku koostööd. Mõnes piirkonnas on mitme omavalitsuse peale üks laste turvakodu, mis peab suhtlema mitme omavalitsuse lastekaitsetöötajatega turvakodus olevate laste probleemide lahendamiseks.

- **Maakondlik võrgustikutöö**

Lastekaitsetöötaja jaoks on väga oluline vahetada kogemusi oma kolleegidega teistest kohalikest omavalitsustest. Sellist ühe maakonna lastekaitsetöötajate vahel tehtavat koostööd nimetatakse maakondlikuks võrgustikutööks. Maakondliku võrgustikutöö korraldamisel ja eestvedamisel on oluline roll maavalitsuse lastekaitsetöötajal.

- **Üleriigiline võrgustikutöö**

Riigi tasandil toimiv võrgustik hõlmab näiteks kõikide maakondade maavalitsuste lastekaitsetöötajaid. Selline koostöövorm on vajalik, et kogu riigis tehtav lastekaitsealane võrgustikutöö oleks üheselt mõistetav ja stabiilselt arenev. Üleriigilises võrgustikutöös saab edukalt tõstatada erinevaid lastekaitse probleeme. Riigi tasandil tehtava võrgustikutöö koordineerijaks on sotsiaalministeerium.

- **Rahvusvaheline ehk globaalne võrgustikutöö**

Järjest aktuaalsemaks muutub seoses globaliseerumise ning nüüdsest ka Eesti kuulumisega Euroopa Liitu rahvusvaheline koostöö. See võib olla seotud mõne konkreetse juhtumiga, kuid enamasti pakub rahvusvaheline võrgustikutöö võimalusi spetsialistide arenguks ja koolitamiseks ning osalemiseks rahvusvahelistes koostööprojektides.

Võrgustikutöö annab olulise sisu juhtumikorraldusele, sest juhtumid on erinevad ja iga konkreetse juhtumi korral on võrgustikutööl täita erinevad rollid. Rollid oleksid järgnevad:

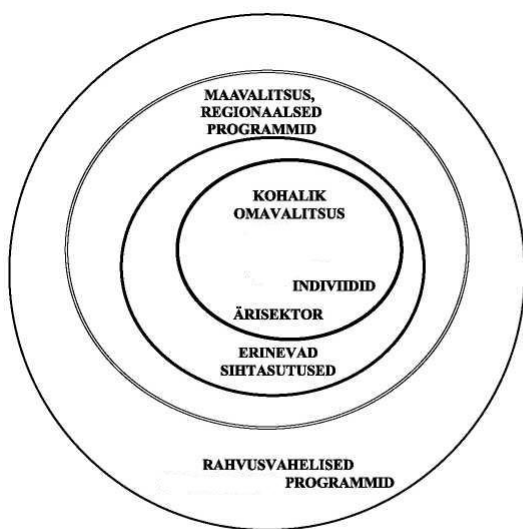
- *informatiivne* võrgustik - vahendab mingit infot kellegi vahel
- *probleeme(i) lahendav* võrgustik - lahendatakse paljusid probleeme ning probleemid võivad olla üldisemad (nt. lastekaitsealased probleemid)
- *juhtumitöö* võrgustik - võrgustik lahendab konkreetseid juhtumeid (nt. konkreetne sõltuvusprobleemiga lapse juhtum ja selle lahendamine)
- *globaalne või rahvusvaheline* (mitmed riigid)

Võrgustikutöö eesmärk

Ametnikevaheline koostöö on eriti tähtis tegelemisel multiprobleemsete peredega, kus perekonna ümber moodustub tihe ametnikevõrgustik. Erinevate uurimuste andmeil lasub ametnikel vastutus ja kohustus tegutseda koostöö algatajatena, sest väga harva saab koostöö alguse tänu kliendi aktiivsusele. Ametnikevahelist koostööd peab juhtima töö dubleerimise vältimiseks ja võetud ülesannete täitmiseks võrgustikutöö võtmeisik.

Võrgustikutöö mudelite juures peaks arvestama järgmisi asjaolusid:

- võrgustikutöö hõlmab institutsioone, mis on omavahel seotud ja tegelevad laste probleemide lahendamiseks;
- oluline on informatsiooni liikumine, tuleb vältida võrgustikutöö dubleerimist;
- võrgustikutöö peab arvestama lapse huvid ja õigustega;
- võrgustikutöös osalevad inimesed soovivad teha koostööd;
- koostöö algatajaks on see, kes saab esimesena informatsiooni abivajaja kohta;
- probleemi lahendamiseks kaasatakse nii ametnikevõrgustik kui ka sotsiaalvõrgustik;
- võrgustikutööd peab juhtima võrgustikutöö koordinaator ehk võtmeisik;
- võrgustikutööga teadvustatakse probleeme, otsitakse lahendusi, suunatakse ja muudetakse väärtushinnanguid, ühtlustatakse terminoloogiat;
- võrgustikutöös osalejatel on kindel roll ja tööloik ning vastutus; ühised eesmärgid, üksteist mõistetakse ja toetatakse;
- kaasatud spetsialistide hulk on piiratud;
- arvestatakse keskkonda, kus võrgustik tegutseb (nt. omavalitsus, kool);
- olulised on isiklikud kontaktid võrgustikutööd tegevate inimeste vahel;
- tähtis on abi kättesaadavus abivajajale, kliendisõbralikkus;
- võrgustikutöö on neutraalne ning konfidentsiaalne;
- võrgustikutöö on operatiivne ja järjepidev.

Võrgustikutöö võimalused on järgmised:

- saada juurde uusi kogemusi ja ideid oma töö tarvis;
- tagasiside oma töö suhtes, supervisioon;
- probleemide lahendamine kiireneb ja paraneb;
- edukas võrgustik lahendab järjest rohkem probleeme;
- õigemate otsuste tegemine;
- teenuste kvaliteedi ja kvantiteedi paranemine;
- praeguse koostöö tugevdamine;
- ressursside ümberpaigutamise võimalus vastavalt vajadusele;

- parandada koostööd haridussüsteemiga (näiteks koolidega);
- spetsialistide arvu suurendamine;
- preventiivse töö tähtsustamine;
- erinevate organisatsioonide vahel koostöövormide leidmine;
- uute organisatsioonide loomine;
- kollektiivsetel otsustel on suurem kaal, mõju;
- võimalus harjutada ja seeläbi parandada praegust koostööd;
- teadmiste ja oskuste rakendamine praktikas;
- erinevate sektorite vaheline koostöö (avalik sektor - erasektor);
- erinevad probleemilahenduse võimalused (alternatiivsed lahendid);
- omavahel tuttavate inimeste hea koostöö;
- propageerida võrgustikutöö meetodit kui vahendit oma maakonna hoolekande edendamiseks (koolitus, seminarid, teabepäevad jne).

Narva Linna näide

Narva Linna Sotsiaallabi ameti Lastekaitse osakond

Osakonnas töötab 6 inimest: vanem lastekaitseinspektor, 4 lastekaitseinspektorit ja lastekaitseinspektori noremabi.

Lastekaitseosakond:

- korraldab tööd lastega, kes on jäänud ilma vanemate hoolitsuset
- tagab isikliku, vara ja eluaseme ning alaealiste huvide kaitset
- aitab lahendada last puudutavaid vaidlusi
- organiseerib enam mittekaitsetute sotsiaalplaanis peredega tööd
- organiseerib riskigruppi kuuluvate peredega tööd

Osakonna põhilised sihtrühmad:

- Riskipered (sotsiaallabi vajavad perekonnad)
- Vähekindlustatud perekonnad (min. palk)
- Paljulapselised pered (4 ja rohkem last)
- Vanemliku hoolitsuseta lapsed
- Pered eestkoste all olevate lastega
- Hoolduspered
- Puuetega lastega pered

Narva Laste Varjupaik

Laste Varjupaiga peamiseks ülesandeks on laste ööpäevaringse hoolduse korraldamine ja abi osutamine ilma vanemliku hoolitsuseta jäänud lastele. Lapsed saavad toitu, meditsiinilist japsühholoogilist abi ja hooldust.

Narva Laste varjupaigas töötavad järgmised osakonnad:

- Ööpäevaringse viibimise osakond
- Päevase viibimise osakond
- Kriisiosakond
- Psühholoogilise abi osakond
- Sotsiaalnõustamise osakond
- Laste edasise hooldamise osakond

Samuti materiaalselt vähekindlustatutest perekondadest lapsed saavad Laste Varjupaigas tasuta toitlustust, elades sel ajal kodus.

Ööpäevaringse viibimise osakond

Osakonna ülesanded:

- ööpäevaringse hoolduse, abi ja kaitse tagamine vanemliku hoolitsuseta jäänutele lastele;
- pinge leevendamine riskigruppide seas;
- sotsiaalne adaptatsioon;
- abi osutamine igapäevaelu probleemide lahendamisel;
- tervendavate, psühholoogiliste, konsultatiivsete teenuste osutamine;

Päevase viibimise osakond

Päevase viibimise osakonna eesmärk on ajutiste sotsiaalsete ja materiaalsete probleemide lahendamisel abi osutamine lastega perekondadele. Osakonna töötajad teostavad pedagoogilist, kasvatuslikku tööd ning sisustavad laste vaba aega. Osakonnas samal ajal võetakse vastu kuni 10 last.

Laste edasise hooldamise osakond

Osakond töötab ilma vanemliku hoolitsuseta jäänud lastega, kelle probleemid ei olnud lahendatud Varjupaigas viibimise ajal. Osakonna ülesanded:

- Hooldusperede otsimine
- Hooldamiseks vajalikke dokumentide vormistamine
- Hooldusperega lepingu sõlmimine
- Hooldusperede kontroll
- Hooldajate koolituse korraldamine

Psühholoogilise abi osakond

Osakonna ülesanded: tasuta konsultatsioon perekonna ja laste sotsiaalsete ja psühholoogiliste probleemide lahendamisel;

- laste, noorukite ja vanemate psühhodiagnostika;
- psühhoteraapia;
- emotsionaalsete häirede korrektsioon;
- perekondadele abi osutamine konfliktsituatsioonide lahendamisel;
- abi vanusekriiside ületamisel;
- tunnetusprotsessi korrektsioon ja arendamine;

Kriisiosakond

Osakond on arvestatud 3 emade ja nende 6 laste ööpäevaringsele viibimisele.

Osakonna ülesanded:

- Perekondadele kvalifitseeritud abi osutamine
- Perekondade sotsiaalne adaptatsioon
- Abi osutamine igapäevaelu probleemide lahendamisel

Juhtumikorralduse kasutamine

Täna sed probleemid

Inimeste sotsiaalsed probleemid on tavaliselt kompleksed ületades ühe valdkonna piirid

- inimene peab käima erinevate asutuste vahet

- üks spetsialist ei tea, mida teine teeb
- eemärgid kliendi olukorra muutusteks ebamäärased
- abi meetmed valitakse vastavalt abi olemasolule, mitte vajadusele
- inimene kohandatakse abiga, mitte abi inimese vajadustega
- inimese probleemi lahendamine jääb ripakile, tuleb uuesti ja uuesti pöörduda

Juhtumikorralduse kasutamine

- juhtumikorralduse rakendamine hoolekandes 2004.a. aprill (hoolekande konts)
- juhtumikorralduse rakendamine tööhõive süsteemis 2006.a.
- juhtumikorralduse rakendamine rehabilitatsioonisüsteemis 2005.a.
- Sotsiaalhoolekande seaduses juhtumikorralduse meetodi jõustamine 2008.a.
- sotsiaalinfosüsteemi viimine juhtumipõhiseks

Lastekaitsetöö kohalikus omavalitsuses hõlmab laste ja perede informeerimist, erivajadustega laste ja perede andmekogu pidamist, laste õiguste ja huvide esindamist, asendushoolduse korraldamist ja järelvalvet selle üle, lastele ja peredele teenuste korraldamist, koostööd ametiasutustega, organisatsioonidega, lastehoolekande ennetavate tegevuste korraldamist ja planeerimist ning statistikat ja aruandlust.

Lastekaitsetöö teostamiseks võtab omavalitsus tööle lastekaitsetöötajad või sotsiaaltöötajad. Konkreetse lastekaitsetöötaja kohustused sõltuvad omavalitsusest. Väiksemates omavalitsustes (laste koguarvuga kuni 1000) on palgal üks lastekaitsetöötaja, kellel tuleb täita kõiki eelpool loetletud funktsioone. Suuremates omavalitsustes võib olla mitu lastekaitsetöötajat ja neil võivad olla erinevad ülesanded. Näiteks üks tegeleb klientidega (vahetu klienditöö), teine ennetavate tegevuste planeerimise ja teenuste koordineerimisega (lastekaitsetöö korraldamine). Klienditöö jaotamine lastekaitsetöötajate vahel ei ole laste huve arvestades otstarbekas. Lapsele on kõige kasulikum, kui **kogu abistamisprotsessi vältel tegeleb lapsega üks ja sama töötaja**.

Lastekaitsetöös on kaks olulist printsiipi, mida tuleb järgida - **lapsekesksus ja perekesksus**. Neist esimene tähendab lapse vajaduste ja arvamusega arvestamist ja teine pere kui lapse loomuliku kasvukeskkonna väärtustamist ja toetamist. Lastesse ja peredesse suhtutakse kui partnereisse. Last puudutavate otsuste tegemisel lähtutakse ennekõike lapse huvidest.

Mis on juhtumikorraldus?

Sotsiaaltöötaja töömeetod

- Teenuste osutamise ja koordineerimise protsess, mille eesmärk on tagada kliendile individualiseeritud abi, mis lõppkokkuvõttestooks kaasa ressurside efektiivsema kasutamise
- Muutuste juhtimine inimese elus

Kellele mõeldud juhtumikorraldus?

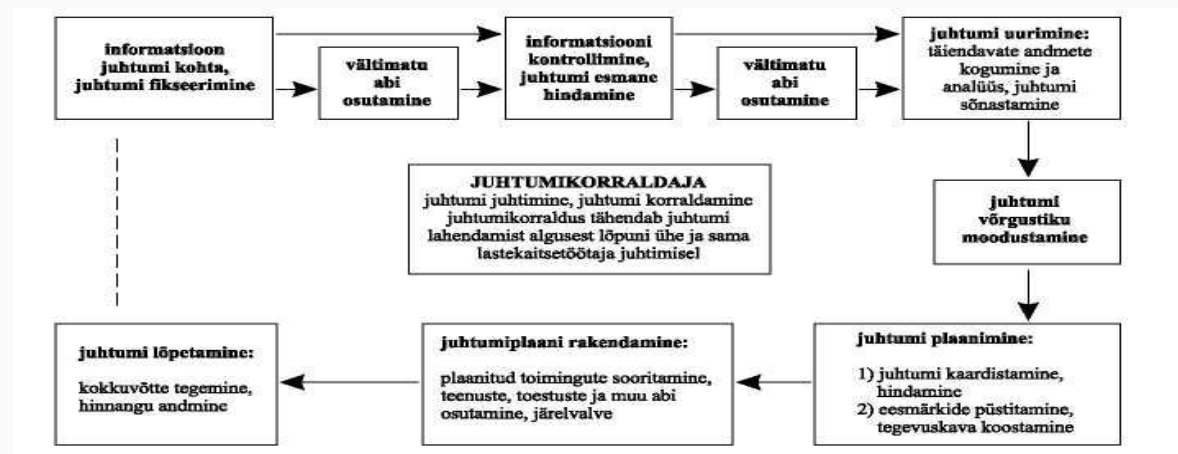
- mitmekülgsete probleemidega inimestele
- kellele on vaja hakkamasaamise parandamiseks osutada mitmekülgset abi pikemat aega
- versus inimene vajab ühte teenust või -toetust lühiajaliselt

Juhtumikorralduse olulised tunnused

- 1) juhtumikorraldus toetub vajaduspõhisele tööprintsibiile, s.t lähtutakse konkreetse kliendi vajadustest, mitte sellest, milliseid teenuseid või abi asutusel parasjagu pakkuda on
- 2) ühekordse teenuse või muu abi osutamise asemel koostab juhtumikorraldaja tervikliku

teenusepaketi, mis vastab konkreetse kliendi vajadustele ning on talle hõlpsasti kättesaadav.

3) lahutamatuks osaks on pidev teenuse kasutamise jälgimine ja hindamine.

Lastekaitsetöötaja peab tegelema iga juhtumiga, mis leiab aset tema

tööpiirkonnas. Kui abivajav laps või perekond kuulub elukohajärgselt teise piirkonda, tuleb korrektselt alustatud ja vormistatud juhtumitöö ametlikult üle anda lapse elukohajärgsele omavalitsusele. Kui laps vajab kohest ehk vältimatut abi, on informatsiooni edastamine vastutavale (lapse elukohajärgsele) lastekaitsetöötajale teisejärgulise tähtsusega. Esmane on abi osutamine lapsele tema viibimiskohas. Edasise abi ja juhtumi üleandmise suhtes lepatakse kokku lapse vastutava lastekaitsetöötajaga.

Esmast **informatsiooni juhtumi kohta tuleb kontrollida.** Tavaliselt kontrollitakse kõigepealt lapse elukohaandmeid, et kindlaks teha juhtumi eest vastutaja. Sotsiaalregistrist saab teada, kas laps või perekond on varem vajanud sotsiaalabi. Kui lapsele on varem abi osutatud, tutvutakse tema toimikuga. Edasi kasutatakse juba teisi informatsiooni hankimise meetodeid, nagu küsitlus ja vaatlus. Lapse elukeskkonnaga tutvumiseks külastatakse lapse kodus, kooli, hoolekandeesutust jne.

Informatsiooni on kõige parem **koguda kindla plaani alusel**, et mitte unustada olulisi küsimusi. Tähtsad on andmed lapse vanuse, elukoha, vanemate, õdede-vendade ning teiste sugulaste ja hooldajate kohta. Vajalikud on ka andmed lapse tervisliku seisundi, käitumise, suhete ja lasteasutuses või koolis käimise kohta. Juhtumist täpsema pildi saamiseks kogutakse andmeid paljudest allikatest. Mida rohkem on informatsiooni erinevatelt inimestelt, seda kergem on olukorda mõista ja kaardistada. Erinevatest allikatest kogutud informatsiooni võrreldakse ja analüüsitakse. Tuleb arvestada, et juhtumiga seotud isikutel võib olla olukorrast ja selle põhjustest erinev arusaam.

Informatsiooni kontrollimise järel **antakse olukorrale hinnang ja otsustatakse juhtumi töösse jätmine või juhtumi lõpetamine** (kui probleeme ei ole või nende lahendamiseks ei vajata lastekaitsetöötaja abi). Juhtum jäetakse töösse, kui olukord, milles laps on, vajab lahendamist.

Juhtumikorraldus Sotsiaalhoonekanneseaduses

Juhtum

lastekaitstes on olukord, kus lapse või pere toimetulek on häiritud ja olukorra muutmiseks on vaja sekkuda. Tööd juhtumiga alustatakse hetkest, mil lastekaitsetöötajani jõuab esmane informatsioon juhtumi kohta. Informatsioon abivajavast lapsest võib lastekaitsetöötajani jõuda juhtumiga seotud isikutelt või neilt, kes juhtumist teavad ja sellest räägivad või kirjutavad (näiteks meedias). Reageerida tuleb igasugusele informatsioonile, iga väide vajab kontrollimist. Lastekaitsetöötajal tuleb ka endal olla aktiivne informatsiooni hankimisel. Informatsiooni võimalikest abivajajatest saab koostööpartneritelt lasteasutustest, tervishoiuasutustest, laste-, noorte- ja usuorganisatsioonidelt, mittetulundusühingutelt jm.

Kõik juhtumid ei kuulu lastekaitsetöötaja töövaldkonda. Kui näiteks lapsega juhtub koolis midagi ebatavalist ja juhtum lahendatakse kooli ja lapse või kooli, lapse ja lapsevanemaga koostöös ning keegi osapooltest ja kõrvalistest isikutest ei vaja täiendavat abi, ei ole see juhtum lastekaitsetöötaja jaoks. Lastekaitsetöötajat informeeritakse siis, kui perekonnal ja koolil napib sisemisi ressursse tekkinud olukorra normaliseerimiseks või kui on tõenäoline, et laps vajab abi ka pärast konkreetset kooliga seotud sündmust.

Lastekaitsetöötaja, kes on saanud teate abivajavast lapsest, on kohustatud viivitamatult kasutusele võtma abinõud, kui olukord on lapse elule ja tervisele ohtlik või kui laps ise seab ennast ohtu. Muudel puhkudel tuleb juhtum töösse võtta nii kiiresti kui võimalik.

Abi osutamine:

Isiku pöördumisel valla- või linnavalitsuse poole on viimane kohustatud:

- hindama isiku abivajadust – esmane hindamine
- andma teavet asjaajamise kohta
- vajaduse korral suunama isiku pädeva asutuse või isiku juurde
- tegema isiku nõusolekul koostööd isikute või asutustega, kes aitavad saada tema vajadustele vastavat abi

Abi osutamine juhtumikorralduse põhimõttel

- kui isik vajab iseseisva toimetuleku parandamiseks pikaajalist ja mitmekülgset abi, mis hõlmab ka sotsiaalteenuse või -toetuse määramise vajadust, kasutatakse abi osutamisel juhtumikorralduse põhimõtet
- kui isik vajab üksikteenust või -toetust, siis juhtumikorraldust ei osutata

Abi osutamine juhtumikorralduse põhimõttel hõlmab

- isiku juhtumi hindamist
- eesmärkide püstitamist ja tegevuste planeerimist
- juhtumiplaani ja selle juurde kuuluva tegevuskava koostamist
- isiku nõustamist ja juhendamist tegevuskava täitmisel
- tegevuste läbiviimist erinevate isikute või asutuste poolt
- tulemuste hindamist ja vajaduse korral juhtumiplaani ning selle juurde kuuluva tegevuskava muutmist

Juhtumianalüüsi näite

Teismeline põhikooli viimases klassis käiv tütarlaps elab ema, õe ja vennaga sotsiaalmaja kööktoas, sest korteriüüriks raha ei jagu. Ema on aktiivselt tööd otsiv töötu. Isa on kodutu alkohoolik, kes pere juurest ära läks. Tema vägivaldsuse tõttu ei luba ema lastel isaga kohtuda. Pere peamine sissetulekuallikas on sotsiaaltoetus. Lapsed käivad tihti päevakeskustes, sest seal saab korra päevas tasuta süüa.

Tüdruk armus sotsiaalmajas elanud 14-aastasess poissi ja mingi aja pärast jäi rasedaks. Kool jäi pooleli. Elati endiselt väikses kööktoas. Lapse isa lahkus ning lapse eest hoolitsejaks jäi pereema. Tüdruk ei ole kohanenud emaks olemisega, püüab lapsest võimalikult palju eemal olla. Tüdruku tervis on kehv ning kooliskäimiseks ei jagu energiat. Ema süüdistab

pere kehvast olukorras kohalikku sotsiaalosakonda ning pere ülalpidamiseks otsib tüdruk tööd.

Koostöövõrgustik

1. Kohalik omavalitsus

- Sotsiaaltöötaja
- Lastekaitsetöötaja
- Noorsootöötaja
- Haridusvaldkonna eest vastutav ametnik
- Laste hoolekandekomisjoni esindaja
- Alaealiste komisjon
- Perearst

2. Kool

- Psühholoog
- Logopeed
- Sotsiaalpedagoog
- Klassijuhataja/aineõpetaja

3. Sotsiaalkindlustusamet/Pensioniamet

4. Tööturamet/Tööhõiveamet

5. Nõustamiskeskused (sh noorte nõustamiskabinetid, maakondlikud noorte ja sotsiaalhoolekande teavitamis- ja nõustamiskeskused, jt)

6. Tugi- ja perekeskused

7. Päevakeskused

Sekkumine

Juhtumitöö korraldajaks on lastekaitsetöötaja, sest tüdruk on alaealine. Lastekaitsetöötaja koostab tegevusplaani, mille kohaselt kõige tihedamat koostööd tuleb teha koolisüsteemiga, et tüdruk saaks jätkata õpinguid. Antud juhul on arukas kaaluda õpingute jätkamist kutsekoolis, kuna tüdrukul endal on soov võimalikult kiirelt tööle asuda. Tööturameti kohaliku osakonna ja maakondliku noorte nõustamiskeskuse kaudu saab tüdrukule pakkuda esmast töö- ja karjäärinõustamist.

Senised elamistingimused on kehvad ja leibkonna suurust arvestades on ruumi vähe. Seetõttu tuleb koostöös kohaliku omavalitsuse sotsiaalosakonnaga püüda leida sobivam sotsiaalne eluruum. Rendipinnale kolimine ei ole võimalik, kuna pere sissetuleku ainsaks allikaks on sotsiaaltoetused.

Peres omavaheliste suhete parandamiseks kaaluda perenõustamist, et seeläbi parandada suhteid laste ja vanemate vahel (arvestades, et pereisa on hetkel ema surve all perest eraldatud). Kui ei ole võimalik tervet pere suunata perenõustamisele (nt kohapeal teenust ei pakuta), siis suunata kõik pereliikmed eraldi psühholoogi või sotsiaaltöötaja nõustamisele. Isa puhul kaaluda võõrutusravile suunamist ja seejärel nõustamist.

Hetkeolukorda arvestades tundub kõige mõistlikum toetada tüdruku õpingute jätkamist ja tööleasumist, mis eeldab, et beebi hooldajaks, on nõus olema tüdruku ema. Ema küll otsib tööd, kuid ei ole seda pikema aja jooksul leidnud. Kui ema jääks beebiga koju, annab see

võimaluse toetada ka pere teiste laste kooliskäimist, õppimist, normaalseid peresuhteid. Emale peab olema tagatud järjepidev sotsiaalnõustamine.

Tüdruku kehva tervisliku seisundi tõttu peab ta olema perearsti pideva jälgimise all, sh tuleb pöörata eraldi tähelepanu sünnitusjärgse stressi tekke ohule.

Kui eelnevate sekkumiste osas on toimunud teatud edasiminekuks, võib kaaluda sotsiaaltöötaja või psühholoogi toetusel beebi isaga kontakti otsimist, et kaasata lapse kasvatamisse mõlemad noored vanemad.

Sekkumise aluseks on lastekaitsetöötaja poolt kureeritud ja koostöös eeltoodud koostööpartneritega kavandatud kindel tegevusplaan, mida regulaarselt hinnatakse ja vajadusel täiendatakse.

Mis on perevägivald?

Euroopa Nõukogu konventsioon naistevastase ja perevägivalda ennetamiseks ning vähendamiseks defineerib perevägivalda järgmiselt: perevägivald sisaldab kõiki füüsilise, seksuaalse, psühholoogilise või majandusliku vägivalda akte, mis leiavad aset perekonnas, kodus või praeguste või endiste abikaasade või partnerite vahel hoolimata sellest, kas toimepanija elab või elas ohvriga ühel elamispinnal.

Perevägivalda alla mahuvad järgmised olukorrad:

- praeguse/endise abikaasa/elukaaslase vastu suunatud vägivald - paarisuhtevägivald;
- laste väärkohtlemine;
- vägivald (vana)vanemate suhtes;
- õdede-vendade omavaheline vägivald.

Perevägivalda mõiste ei määratle ära sündmuse toimumise kohta. Vägivallajuhtum võib aset leida kas ohvri või vägivalda toimepanija kodus või väljaspool seda, näiteks tänaval, külas või mujal.

Paarisuhtevägivalda võib mõista kui praeguse või endise abikaasa, elukaaslase või partneri poolt toime pandud tegu, mis sisaldab kontrollivat käitumist, psühholoogilist, füüsilist või majanduslikku vägivalda või seksuaalset sundust ning mis võib tekitada ohvrile

psühholoogilisi kahjustusi ja füüsilist valu. Vägivald võib jätkuda peale suhte lõppemist, mistõttu ohvri ja vägivallatseja ühine eluase pole määrav.

Vägivalla liigid

Vaimne vägivald – verbaalne või mitteverbaalne vägivald eesmärgiga teist isikut alandada ja oma kontrollile allutada. Vaimne vägivald on pidev ja tahtlik teisele inimesele haiget tegemine ja tema tunnete riivamine. Emotsionaalne vägivald ei pea olema alati teise inimese otsene solvamine või ta peale karjumine. See võib väljenduda ka peenekoelise ja oskusliku manipuleerimise ja alandamise kaudu

Vaimne vägivald võib avalduda ignoreerimise, vaikimise, ähvardamise, jälitamise, süstemaatilise kontrollimise, jälgimise, kirjavahetuse saladuse rikkumise, segamise, tülitamise, hirmutamise, sõimamise, laimamise, alandamise, kritiseerimise ja süüdistamise, manipuleerimise, sugereerimise (mingi halva omaduse nt laisk, rumal vmt sisendamise), armukadeduse, sotsiaalse isoleerimise, samuti laste kasutamisenä vägivallavahendina, varalisse sõltuvusse seadmisena, liikumisvabaduse võtmisena jm.

Füüsiline vägivald – teise isiku kehalise puutumatuse rikkumine tema alandamise ja valu ning kannatuste tekitamise eesmärgil; kaudne vägivald lähedaste või lemmiklooma peksmise või piinamise või tapmisena, mis on suunatud kannatanule püsivate psüühiliste kahjustuste tekitamisele. Füüsiline vägivald on kõige kergemini tuvastatav vägivalla liik, kuna ohvril on nähtavad füüsilised kahjustused.

Füüsiline vägivald võib avalduda juustest tirimise, löömise, peksmise, kägistamise, lämmatamise, kriimustamise, mürgitamise, põletamise või muul moel füüsilise valu tekitamisena, samuti agressiivne kehalise kontaktina (trügimine, lükkamine, tõukamine, raputamine, millegiga viskamine jmt) või liikumise takistamise ja füüsilise vabaduse võtmisena relva kasutamisega või ilma.

Seksuaalne vägivald – on igasugune seksuaalse sisuga käitumine, mille kaudu kontrollitakse, manipuleeritakse või alandatakse teist inimest. Seksuaalne vägivald võib olla paarisuhtes enam levinud, kui seda arvatakse, sest patriarhaalne arusaam tähendab naise kohustuslikku allumist partneri seksuaalsoovidele.

Seksuaalvägivald võib avalduda: mittesoovitud seksuaalsed puudutused (käperdamine) ja märkused, pealesunnitud suguühe partneriga, partneri poolt pealesunnitud suguühe kellegi teisega kui partner, intiimsetele kehaosadele valu tekitamine (sadism), vägistamine.

Majandusliku vägivalla korral kontrollib vägivallatseja partneri raha kasutamist või partnerile kuuluvaid materiaalseid ressursse. Majanduslik vägivald raskendab partneri iseseisvat materiaalist toimetulekut ning võib muuta partneri vägivallatsejast sõltuvaks. Majanduslikuks vägivallaks võib pidada järgmisi tegevusi: partneri raha äravõtmine ja pangakaartide enda käes hoidmine, tema ostude tegemise ja muude majanduslike tehingute tegemise piiramine, takistamine või kritiseerimine, klude range kontrollimine,

ühisvara enda nimele kirjutamine, töötamise ja õppimise takistamine, elatisraha mittemaksmine, võlgade tekitamine, partneri sundimine osalema ebaseaduslikes tehingutes.

Ohtlikud sümptomid

Perevägivalda sümptomeid on suhte alguses raske märgata ja nende põhjal mingeid oletusi teha. Mõnikord võib naisele koguni meeldida, et partner valvab teda ja see või tunduda turvaline. Alles aja jooksul hakkavad needsama käitumisjooned pöörduma naise enda vastu. Mida peaks siis teadma? Pane tähele järgnevaid sümptomeid:

1. **Partneri taust.** Tunne huvi, milline on olnud tema lapsepõlv, millised on suhted ema, õega. Ära lase kõrvust mööda hoiatusi tulevase partneri kohta. Vaadake hoolega mehe suhtlemisest ema, õe või mõne teise naisega tema lähikonnast. Kui mees ei suuda austada oma pereliikmeid ja naistuttavaid, ei austa ta tulevikus ka oma naist.
2. **Vähene empaatia- ja analüüsivõime.** Selline inimene ei suuda teist tunnetada ja oma käitumist kõrvalt vaadata. Ta lähtub vaid enda tunnetest ja arvamustest.
3. **Despootlikkus ja üleolev suhtumine:** inimene peab end kellekski eriliseks, kellele on kõik lubatud, ta tunneb vajadust teisi endale allutada. Tihti on selline käitumine süüdistaja enda alaväärsuskompleksi tunnus.
4. **Partneri alandamine nii kodus kui vööraсте ees:** naine ei oska midagi õigesti teha, tal on elus valed arusaamad, teda peab kogu aeg parandama ja õpetama. Sellise suhtumisega võib kaasneda ka väide, et naine ei vääri meest.
5. **Kontrolliv käitumine, ebaloomulikult suur omanikutunne ja armukadedus:** ta tahab täpselt teada, kus naine käib, kellega suhtleb, mida teeb. Ka 15 minutiline hilinemine töölt kojutulekul võib tekitada tõsise probleemi. Ta on vastu naise suhtlemisele sõbrannade ja sugulastega. Algul võib see naisele isegi meeldida – ta mõtleb „vaat kui palju ta mind ikka armastab, tahab mind 100% endale“.
6. **Süüdistav hoiak:** enamus vägivallatsejaid süüdistab oma partnerit, et just tema käitumise tõttu kaotas vägivallatseja kontrolli ja et ohver „on selle ära teeninud“. Naine ju ometi teab, et ta läheb kergesti endast välja!
7. **Halvustav suhtumine naisesse:** leiab, et naised peavadki mehi teenima, et on meeste tööd ja naiste tööd ja naine peab kodu ja lastega ise toime tulema.
8. **Kahepalgelisus:** tööl ja seltskonnas suudab jätta endast väga meeldiva mulje, kodus on hoopis teistsugune. Vöörastel on raske uskuda, et mees on vägivaldne; pigem kadestatakse naist supermehe pärast
9. **Hoolimatus seksuaalvahekorra suhtes:** primaarsed on mehe soovid ja vajadused. Vahel võib mees naist võtta ka vägisi, selles ei näe ta mingit probleem.
10. **Keelab** suhelda sugulaste ja tuttavatega, õppida või käia kursustel ja tegeleda oma huvidega. Kooselu peaks võimendama partnerite häid omadusi, mitte neid keelustama.

Erinevad vägivalda vormid ei pea avalduma koos. Vaimne vägivald ei pruugi jõuda füüsilise vägivallani, kuid on selle soodustav tegur.

Olulised murdepunktid teel vaimsest vägivallast füüsiliseni on rasedus ja abiellumine – mees, kes siiani hoidis end vaos, laseb end vabaks, sest tunneb, et „naine on kindlalt käes“. Kui naine on lapse ilmale toonud, siis ta oleks nagu kinnistunud mehe külge.

Kuidas vältida vägivallaolukordi?

OHUOLUKORD

Parim võimalus vältida vägivallaolukordi on nende ennetamine ja õigeaegne turvalisse kohta minek. Kui elad vägivallatsejaga koos, tee endale kriisilukorra jaoks turvaplaan:

1. Kas on mingeid märke, millest võid järeldada, et mees on muutumas vägivaldseks? Õpi neid tundma ja ürita välja pääseda enne, kui vägivald algab!
2. Mõtle juba varakult ette, kuidas turvaliselt välja pääseda. Millist ust kasutad, on sul võimalik kasutada varuväljapääsuna aknaid?
3. Kuidas pääsed minema? Loo mingi rutiin, et saaksid reeglipäraselt korraks väljas käia ka tavalistes olukordades. Kas võid näiteks öelda, et lähed prügi välja viima, koeraga jalutama või korraks poodi?
4. Kuhu võid minna? Räägi olukorrast sõpradele, naabritele või sugulastele, kellelt võiksid hädaolukorras saada tuge ja abi. Tee nimekiri nende telefoninumbritest. Kirjuta üles ka telefoninumbriid, mille kaudu võid hätta jäädes abi paluda (politsei, kiirabi, varjupaik). Hoia need numbrid alati kaasas, sest paanikas võid unustada ka lähimate sõprade telefoninumbriid.
5. Säästa raha kriisi ja oma lahkumise tarvis, hoia seda kohas, kust on võimalik kergesti kätte saada.
6. Hoia käepärast ka pakitud kott, kus on hädapärased tarvilikud asjad ja tähtsad dokumendid (isikuttõendav dokument, pangakaardid, tähtsad telefoninumbriid (vt, punkt 4), võtmed, hügieenitarbed, vahetusriided. Hoia seda kohas, kust saad alati kätte.
7. Õpeta lapsi vajadusel helistama politsei hädanumbrile 110, räägi naabritele vägivallast ja palu neil helistada politseisse, kui nad kuulevad sinu kodust kahtlasi hääli. Võite kokku leppida, kuidas annad neile hädaolukorrast teada (näiteks koputamine vastu seina või radiaatorit).
8. Pane kuupäevade ja kellaaegadega kirja kõik oma mehe vägivallateod, ähvardused ja nendega kaasnevad mälupildid võimalikuks tõestusmaterjaliks, isegi kui kirjanepu hetkel pole sul plaaniski teha avaldust politseile. Su plaanid võivad muutuda, kui kuritegu kordub. Pane kirja ka võimalikud tunnistajad. Säilita seda paberit koos muude oluliste dokumentidega, mis on kõrvale pandud lahkumise hetkeks.

Ohuolukorras ürita säilitada rahu ja mõtle, mis võiks ähvardajat rahustada.

Hoia kontrolli all oma erutus ja hirm, keskendu postiivsele mõtlemisele, nagu "ma suudan välja tulla sellest olukorrast".

Räägi vaikselt ja rahulikult, kuula aktiivselt tema juttu, ürita luua suhtlus ja viia jutt muudele asjadele.

Kinnita, et mõistad tema erutust ja tundeid, ära näita välja, et kardad tema poolt vägivaldset käitumist.

Ürita liikuda koos ähvardajaga vestluse käigus turvalisemasse kohta.

Ohuolukorras ei tohi ähvardajale vastu rääkida, teda ähvardada, teda käsutada, tema peale karjuda, teda kritiseerida, näidata tema vastu üles ükskõiksust, minna talle lähedale.

VÄGIVALLAOLUKORD

Kui olukord on vägivaldne, siis:

1. Ürita kodust lahkuda, esmaseid rünnakuid on lihtsam tõrjuda. Väldi ruume, kust pole väljapääsu ja kus on terariistu, püüa siirduda kohtadesse, kust sul on lihtsam pääseda välisukse juurde.
2. Karju kogu aeg valjusti. Sul pole midagi häbeneda, vaid vastupidi - vägivallatsejal peab olema häbi. Vaikiv kannatamine suurendab mehe karistamatusetunnet ja agressiivsust.
3. Ära ründa vastu, sest vägivallatseja ootab seda saamaks "moraalset õigust" rünnata täiel rinnal.
4. Hoia käed all, ära tee järske liigutusi, ära lähene ründajale. Ürita ründajat rahustada. Võimalusel hoia enda ja ründaja vahel mingit suuremat mööblieset või muud, mis võiks sind kaitsta. Ära mine nurka, akna või muu sind vigastava võiva eseme lähedale.

5. Teinekord on kasulik teeselda teadvusekaotust või tugeva vigastuse saamist. Vägivallatseja ei soovi tavaliselt tekitada oma naisele raskeid vigastusi ja selline teesklus võib tema vägivallaindu kahandada.
6. Käi võimalikult kohe peale füüsilist vägivalda arsti vastuvõtul, lase fikseerida ka tähtsusetud haavad/sinikad. Arsti vastuvõtul käimine lisab sulle juriidilist kaitset - vajad ju dokumentaalseid tunnistusi, kui otsustad kunagi politseile avaldust esitada. Räägi arstile avameelselt vägivallast ja palu fikseerida kõik vägivallamärgid. Sul on õigus saada arstilt tema pandud diagnoosi kohta ka dokument endale.

Kui sul on lapsi, otsi abi juba nende pärast, et nad ei peaks vägivallaolukordi nägema ja neid kuulma!

PÄRAST KODUST LAHKUMIST

1. Ära jää isoleerituks. Peale lahkumist võib vägivallaoht mitmekordistuda - mehel tekib kättemaksuhimu.
2. Muretse endale salastatud telefoninumber ja selline telefoniaparaat, kust näed numbrit, millelt sulle helistatakse.
3. Muuda oma senist igapäevast käitumistava, liikumisteed, lahkumisaegu jne.
4. Räägi võimalikult ohust mehe poolt töökohas, koolis jm., liigu võimalikult palju koos teiste inimestega.
5. Märgi üles ja säilita kuupäevaliselt ja kellaajaliselt kõik oma endise elukaaslase poolt tehtud ähvardused ja temaga kirja, elektronposti või telefoni teel toimunud kontaktid ja vägivallaavaldused. Kui vägivallajuhtumitel on pealtnägijaid/kuuljaid, palu neilt nende kontaktandmed kohe peale juhtunut. Nad võivad olla oluline osa tähtsast tõendusainestikust, kui otsustad teha avalduse politseisse oma endise elukaaslase kohta.

Vägivallaringist väljumine

Naine tuleb vägivalla mõju alt välja individuaalselt ja tihti pika protsessi kaudu. Protsess ei kulge mitte üksteisele järgnevate etappide kaupa, vaid erinevate etappide vahel on vahed, mis meenuvad aeg-ajalt väga tugevate mälupeletuste kaudu. Protsess võib ka vahel peatuda teatud ajaks ja jätkuda aastate pärast.

Paarisuhtevägivallast välja tulemiseks on olemas kaks võimalust:

- Pöördumine tagasi paarisuhte juurde. Kõik osapooled otsivad abi eraldi ja üheskoos, sest ainult niiviisi võib pääseda vägivalla kordumisest ja elu võib jätkuda perena ilma vägivallata.
- Väljatulek vägivallast paarisuhtest. Kõik osapooled saavad abi vägivallatuks lahkumiseks ja tuleviku kujundamiseks.

Vägivallast väljatulekul võib eristada järgmisi etappe :

- *Algusperiood*

Paljud lähisuhtevägivalla all kannatanud naised on tagantjärele tõdenud, et juba suhete algusfaasis esines murettekitavaid olukordi nagu tugev armukadedus, ohtrasti tarvitatud alkohol või märgid vägivallast.

"Häirekell on löönud juba algusest peale, kuid kõik tundus teisest küljest ka hea", "Varsti peale tutvumist löödi mind esimest korda näkku. Arvasin, et kõik muutub"

Muutused suhetes võivad kujuneda pika aja jooksul. Sellistes suhetes kujunemises mees kord tõmbub tagasi, alustab uuesti ja rahuneb jälle. Veel kord proovitakse koos, kuid see võib jääda ka viimaseks proovimiseks.

"Mitu aastat valmistusin, enne kui suutsin minna"

"Mees lubas mina ära tappa, kui lahkun. Lootsin vaid, et ühel päeval siiski saan temast vabaks".

Olukorraga toimetulekuks energia koondamine viis kogu jõu lõppemiseni.

"Ei jaksanud enam muud, kui teha vaid rutiinseid igapäevategevusi"

"Jäin magama kõikjal, kus see vaid osutus võimalikuks".

- *Haigetsaamine*

Asjaolud ja eluolukorrad viivad lõpuks selleni, et ei saa enam endist viisi jätkata. Muutused on hädavajalikud.

Suhetest loobumise põhjuseks võivad osutuda lapsed, kes näevad pealt aina julmemaks muutuvat käitumist.

"See muutus täiesti võimatuks, rusikatest enam ei piisanud".

"Lapsed on mulle kõige tähtsamad ja neid ei tohi see mõjutada".

Usk mehe muutumisse hävib tasapisi. Naine on on ehk kaua uskunud, et ta võib oma hoidmise ja armastusega meest muuta, kuid vägivald vaid kasvab.

"Armukadedus on kasvanud kogu aeg ja ega see ise mööda lähe. Vägivald aina kasvab, kui jätkan suhteid".

Ema saab haiget, märgates lapse käitumises püsivaid muutusi. Ema mured on kandunud lastele ja nad peavad taluma koos emaga ülekohut ja agressiivsust. Laps viib oma mured kooli või lasteaeda kaasa. Mõni laps hakkab vägivallale vastu ja püüab ema kaitsta, minnes isale kallale.

Isikliku teadvustamis- ja kujunemisprotsessi kaudu hakkab naine tunnistama vajadust muutuste järele, otsima iseennast ja lahendama eluprobleeme. Ta tajub, et saab muuta vaid iseennast. Paarisuhe ja kogu elu hakkab paistma teises valguses. On aeg rohkem vaadata peeglisse.

- *Kaugenemine*

Vägivallast pääsemine eeldab teatud kaugenemist. See võib tähendada kodust äraminekut, turvakodusse asumist, lahtust või tundetasandil eemaldumist. Sel ajal ta teeb asju teisiti kui enne. Ta ei tee enam midagi mehe jaoks. Kumbki saab lõpuks elada ka oma elu, kohtuda sõpradega ja tegeleda hobidega.

- *Ebakindlus*

Muutusteprotsessis tekib vastuolulisi tundeid ja mõtteid kaaslasest ja tulevikust.

Muutustega tehakse algust sellegipoolest. Abikaasad käivad väljas nii koos kui eraldi. Mees läheb ja tuleb jälle tagasi. Naine on jäänud oma koju, kuid mees saabub jälle kuude möödudes. Mõne kuu pärast läheb ta jälle. .

"Tundub kui pöörleksin karussellil. Ei oska otsustada, kas jätkata suhet või ei".

"Ühel hetkel tundub, et tahan kindlasti lahutada, teisel, et ei".

Perekonna kui terviku kaotust on raske üle elada. Lapsed viivad naise ikka ja jälle probleemi ette, mida teha.

"Kui jälgisin isa ja lapse kohtumist, tuli kohutav tunne sellest, mida olen teinud, et läksin lahutama. Hakkasin kahetsema lahutust ja tulid tugevad tunded mehe vastu".

Ebakindlust süvendavad vastastikused külaskäigud. Naine võib anda mehele ebareaalset lootust ühiseks tulevikuks kasvõi sõnadega: "Kunagi kevadel räägime sellest, kas kolime uuesti kokku või ei".

Tunnete ja mõistuse vaheIdumine ajab segadusse. Tunne tirib ühele, mõistus teisele poole. Naine kogeb meest kahe erineva inimesena, kus üks toob lilli ja teine annab tappa. "Tunded ei ole surnud, kuid kooselust ei tule midagi välja". "Hävin, kuid ei suuda elada ilma temata".

- *Tunnistamine*

Olukorra tunnistamine on oma elu aus analüüs. Inimene lakkab salatsemast, tõe peitmisest või muutmisest ja tunnistab, et:

"Selline on minu elu olnud",
"Olen olnud ära kasutatud. Olen olnud karussellil, elanud 100% tema elu",
"Olen selgelt sõltunud temast",
"Ei saa temaga koos olles olla mina ise".

Naine võib teadvustada endale oma probleeme ja omavahelisi lahtirääkimata olukordi. Suhe on kuidagi varjatud moel haaranud teda, ta on lihtsalt vajanud suhteid või ei ole olnud valmis sõlmima vastastikust austust ja armastust väljendavat liitu.

"Olen otsinud võimalust kedagi hellitada".
"Igas meestega suhetes olen jäänud märtri rolli".
"Kui temal on hea olla, on minulgi hea ja kui temal on paha, on ka mul- oleme kui üks inimene".

- *Kaotustunded*

Suhete lõppemise järel kogetakse tihti kaotust ja loobumist. Suhetega on aga kaasnenud ka positiivseid asju ja teineteisest hoolimist. Võidakse jääda taga nutma isegi seda, mida oleks oodanud teiselt, aga mida kunagi ei saanud.

"Oli raske kaotada ühist kodu".
"Olen pettunud, et mu elu ei õnnestunud".

- *Läbitöötamine*

On väga oluline, et rasked vägivallakogemused töötatakse läbi koos spetsialistidega kahekesi või rühmas. Läbitöötamine edeneb järk-järgult sedamööda, kuidas ollakse selleks valmis. Kogetu võib viia naised tagasi vana valu juurde. Ilma selleta aga võib iga uus kindlam sõprussuhe puruneda ja on oluline kõik enne jätkamist läbi töötada. "Hakkan oksele, kui mõtlen, mis on juhtunud".

Läbitöötamist võib kujutleda kui mosiikmängu mängimist. Tugevad tunded nagu häbi, süütunne ja viha tõusevad pinnale. Naisele võib teraapilisest kontaktist tekkida vajadus läbi töötada kogu oma elukäik ja puhastuda. Vähemgi mineviku meenutamine tekitab kurvastushetki ja kogetud kildudest moodustub terve lugu.

- *Uue kujundamine*

Uue olukorra kujundamisel saab naine määrata ise oma tegevused ja eluolukorrad. Sünnib uuenenud suhe iseendaga, milles on eneseusaldust ja iseseivust. Ta suudab luua uue suhte mehega, lastega, sugulaste ja teiste inimestega.

Uue kujundamisel on kesksed küsimused:
Mida tahan ja vajan endale ja lastele?

Mida ootan paarisuhtest, inimsuhetest üleüldse?
Millist elu tahan elada ?

Lastekaitse soovitus

Perevägivallast rääkides öeldakse seal olevat kaks osapoolt – mees ja naine. Tihti on aga seal ka kolmas osapool – laps vägivalla tunnistajana. Peres, kus valitseb vägivald, ei suuda tavaliselt kumbki pool teadvustada endale seda, millise psüühilise trauma tekitab olukord lapsele. Kuigi vägivald ei pruugi olla üldse lapse vastu suunatud, kannatavad nad vägivalla nägemisest ja olukorra endale teadvustamisest tulenevate vaimsete tagajärgede all. Vanemad aga arvavad, et kuna laps ei kannata otsese vägivalla all, siis see ka ei puutu temasse.

Enamasti on rasketel perevägivalla juhtumitel vajalik abi väljastpoolt (lastekaitsjad, psühholoogid, turvakodu). Naine, kes peaks tegema kõik, et tema lapse elu oleks turvaline, on antud olukorras nii oma hirmudes ja üleelamistes kinni, et ei suuda kaitsta last. Ta eitab sisemiselt perevägivalla probleemi ja ei aita lapsel mõista traumeerivaid sündmusi.

Kui Sa oled teadlik, et peres, kus valitseb vägivald, kasvavad ka lapsed, teavita sellest kohalikku lastekaitsetöötajat. Kui Sa kuuled selles peres toimuvat vägivalda, kutsu kohe politsei – nii aitad last!

Kohaliku omavalitsuse lastekaitsetöötaja korraldab laste kaitset ja abi osutamist enda territooriumil ning peab tagama lastele ja peredele vajalike teenuste kättesaadavuse. Lastekaitsetöötaja teeb tihedat koostööd politsei esindaja, haridusasutuse (nt. kool) esindaja, psühholoogi, meditsiinitöötaja, spordi-, noorsootöötaja jt. vajalike spetsialistidega.

Ööpäevaringselt on võimalik hädasolevatest lastest teavitada üle-riigilisel laste abitelefonil 116 111.

EV lastekaitse seaduse § 32 ütleb, et laps vajab viivitamata abi, kui

1. ta on tingimustes, mis ohustavad tema elu ja tervist;
2. laps ise oma käitumise või tegevusega ohustab oma tervist ja arengut.

§ 59 kohaselt on iga inimese kohus teatada kaitset ja abi vajavast lapsest sotsiaaltalitusele, politseile või mõnele teisele abianndvale organile. Sotsiaaltalitusel on õigus ja kohustus tegutseda kohe, sõltumata kaitset vajava lapse piirkondlikust või muust kuuluvusest.

Kui tunned, et laps võib vajada abi, palun pöördu lastekaitsetöötaja poole!

2. Sõnastik

Diakooniatöö:

on kogudus(e)hoolekanne

Disability e vaegus:

hõlmab erinevaid funktsionaalseid piiratusi. Inimestel võib olla vaegusi füüsiliste, intellektuaalsete või meeleliste puuete, tervisehäirete või psüühikahäirete tõttu. See võib olla ajutine või püsiv.

Elatusmiinimum:

on elatusvahendite väikseim kogus, mis võimaldab inimesel tööjõudu säilitada või taastada.

Eluase:

füüsiline eluruum ja seal elamise protsess (sh sotsiaalsed suhted).

Eluasemepoliitika:

(avaliku sektori poolne) meetmete kompleks, mis avaldab mõju eluaseme kvaliteedile, kvantiteedile, hinnale, omadusele ja kontrollile elamufondi üle.

Eluasemeturg:

kogum institutsioone ja protseduure, et kokku viia elamufond ja nõudlus ressursside vahetamise eesmärgil.

Handicap e sotsiaalne takistus:

– tähendab võimaluste kaotust või piiratust võtta osa ühiskonnaelust võrdväärselt teiste inimestega. Kirjeldab suhet puudega inimese ja keskkonna vahel.

Hoiak:

on üks sotsiaalse kogemuse põhielemente, püsiv valmisolek emotsionaalseks poolt- ja vastureaktsioonik, positiivseks või negatiivseks hinnanguks teatavale sotsiaalsele nähtusele

Hooldus:

on abivajaja toimetuleku toetamine teenuste kaudu.

Impairment e puue:

tähendab inimese mõne anatoomilise, füsioloogilise või psüühilise struktuuri või funktsiooni kaotust või püsivat kõrvalekallet. See on püsiv ehk staatiline

Integratsioon:

on esile tõstetud kui eesmärki ja ka kui vahendit puuetega erivajadustega inimeste arendamispoliitikas st et erivajadustega inimeste integreerimine ühiskonda ei tohiks olla sulandumine ühiskonda, vaid ka ühiskonna eri osade, nendevaheliste suhete ja ühiskonna teiste liikmete muutumist

Isiklik rehabilitatsiooniplaan:

on sotsiaalhoolekande seaduse nimetatud rehabilitatsiooniteenuse osutaja poolt isiku enda või isiku ja tema seadusliku esindaja osalemisel koostatud kirjalik dokument, milles antakse hinnang isiku tegevusvõimele, kõrvalabi, juhendamise või järelevalve vajadusele ning tuuakse ära isiku iseseisvaks toimetulekuks ja sotsiaalseks integreerumiseks vajalikud tegevused.

Klienditöö:

on kliendi toimetuleku toetamiseks temaga vahetult suheldes tehtav sotsiaaltöö

Kutsealane rehabilitatsioon:

eesmärgiks on teha puudega inimesele võimalikuks töö saamine ja säilitamine, tööga toimetuleku õpetamine ning selle kaudu tema ühiskonda integreerimine (kutsevaliku juhendamine, töö- ja koolituskatsed, tööalane ettevalmistus, toetamine tööprotsessis, abivahendite muretsemine)

Meditšiiniline rehabilitatsioon:

püütakse leevendada või kõrvaldada kahjustust, mis põhjustab ebapiisavat toimetulekut ning takistab normaalses elus toimetulekut. (rehabilitatsiooni alane nõustamine ja juhendamine, vajaduste hindamine, eri teraapiaviisid, abivahendite teenused, kohanemistreening, rehabilitatsiooni kursused ja rehabilitatsiooni juhtimine)

Normalisatsioon:

võrdsete võimaluste loomine ehk kättesaadavaks kõik ühiskonna poolt pakutavad võimalused (sotsiaal, meditsiin, kultuur, vaba aeg, koolitus, töö, sport)

Normaliseerimisprintsip:

on protsess, mille abil püütakse muuta puudega indiviidile tavakodanikega võrreldes võrdselt kättesaadavaks kõik ühiskonna struktuurid ja nende poolt pakutavad võimalused, nagu elutingimused, liiklus, sotsiaal- ja meditsiiniteenused, koolitus- ja töövõimalused, ühiskondlik kultuuri elu, sport, vabaaja veetmine. *haridusseaduse järgi tagatakse eriabi vajavatele õpilastele ja noorukitele võimalus õppida elukohajärgses koolis

Pedagoogiline rehabilitatsioon:

on ebapiisava tegutsemisvõimega isikute põhihariduse korraldamine eriõpetuse ja muu abi toel.

Preventiivne sotsiaaltöö:

on sotsiaaltöö, millega püütakse ennetada sotsiaalseid probleeme ja edendada ühiskonna heaolu.

Puude definitsioon WHO järgi:

hõlmab 3 puute klassifikatsiooni, erinevat tasandit: puue, vaegus ja sotsiaalne takistus

Rahvusvaheline sotsiaaltöö:

Sotsiaaltöö elukutse esindaja edendab sotsiaalset muutumist, probleemide lahendamist inimsuhetes, inimeste võimustamist ja vabastamist, edendamaks nende heaolu. Rakendades inimkäitumise teooriaid ning sotsiaalseid süsteeme, sekkub

sotsiaaltöö inimeste ja keskkonna kokkupuutepunktides. Sotsiaaltöö aluseks on inimõigused ja ühiskondlik õiglus

Rehabilitatsioon:

on eesmärgipärane ja ajaliselt piiratud protsess, aitamaks puudeinimesel saavutada parim võimalik intellektuaalne, füüsiline ja sotsiaalne funktsioneerimine, andes talle ühiskonna poolt vahendid ja võimalused oma elu muutmiseks, mis viib kohanemiseni

Sotsiaalhoolekanne = hoolekanne (soovitav):

toimetulekuraskustes ühiskonnaliikmetele osutatavad teenused ja majanduslik abi.

Sotsiaalkaitse, sotsiaalne kaitse:

on ühiskonna tegevus oma liikmete heaolu tagamiseks sotsiaalsete riskide ja probleemide korral.

Sotsiaalkindlustus:

ainelise toimetuleku tagamine inimestele, kelle sissetulek on vähenenud töötuks jäämise, töövõimetuse, haiguse, vanaduse, pere ülalpidaja surma tõttu vms põhjusel.

Sotsiaalne õiglus:

Sotsiaaleetika, moraal- inimese kohustused teiste inimeste ees, sotsiaalsete institutsioonide moraalne aspekt. Sotsiaalne õiglus- millegi jaotamine.

Sotsiaalne rehabilitatsioon:

püütakse parandada inimese toimetulekuvõimet erinevates olukordades ning aidata tal realiseerida oma õigust kindlustada enesele parim võimalik osalemine ühiskonnas

Sotsiaalne representatsioon:

on sotsiaalse ja kognitiivse sotsiaalpsühholoogia suund, mis keskendub kollektiivsete kujutelmade sisu, struktuuri, funktsioonide muutmise ja leviku analüüsile ühiskonnas.(Durkheim ja Pärsoens - kuidas inimene toime tuleb?)

Sotsiaalne risk:

on elukvaliteedi halvenemise oht

Sotsiaalne takistus:

tähendab võimaluste kaotust või piiratust võtta osa ühiskonnaelust võrdväärselt teiste inimestega. Kirjeldab suhet puudega inimese ja keskkonna vahel

Sotsiaalpoliitika:

avaliku võimu prioriteedid ja sihipärane tegevus sotsiaalsete probleemide

Sotsiaalprobleem:

ühiskondlik nähtus, mida määratletakse häireolukorrana, probleemina, mille kaotamine on ühiskondlikult soovitav. Sotsiaalprobleemi all mõistetakse¹⁾ olukorda, mis mõjutab küllalt suurt hulka inimesi²⁾ viisil, mida need inimesed peavad ebasoovitavaks

Sotsiaaltagatis ~ sotsiaalne tagatis:

on pension, toetus või muu abi, mis võimaldab ühiskonna liikmele toimetuleku riigi määratud tasemel.

Sotsiaalteenus:

isiku või perekonna toimetulekut soodustav tegevus või toiming

Sotsiaalteenused:

- 1) ennetavad sotsiaalteenused (sots.nõustamine), 2)
- 2) avahoolduse teenused, koduteenused, eluasemeteenused, päevane hooldamine hoolekandeesutuses
- 3) institutsionaalne hooldus

Sotsiaaltöö:

on sotsiaalprobleemide ennetamiseks, vähendamiseks või kaotamiseks tehtav kutsetöö; kitsamas tähenduses töö, mida teeb sotsiaaltöötaja kliendi toimetuleku tagamiseks ja seeläbi tema elukvaliteedi parandamiseks.

Toimetulek:

füüsiline, psüühiline ja sotsiaalne suutlikkus igapäevaeluga toime tulla

Toimetulekupiir:

on vähimast tarbimiskulust lähtuv Vabariigi Valitsuse kehtestatud suurus, mis on toimetulekutoetuse määramise alus

Töötu sotsiaalne kaitse:

on ühiskonna meetmed töötu toimetuleku tagamiseks

Vaegus:

hõlmab erinevaid funktsionaalseid piiratusi. Inimestel võib olla vaegusi füüsiliste, intellektuaalsete või meeleliste puuete, tervisehäirete või psüühikahäirete tõttu. See võib olla ajutine või püsiv.

Vältimatu sotsiaalabi:

on ekstreemses olukorras isikule hädavajalike hoolekandeteenust osutamine

3. Ülesanded - mõistekaardid

Tatjana Sile (Tartu Ülikool), 2012

P2NC.00.610: Narva sotsialvõrgustik - Windows Internet Explorer

https://moodle.ut.ee/mod/mindmap/view.php?id=67426

File Edit View Favorites Tools Help

Favorites eVe Suggested Sites Web Slice Gallery Dalida "Paroles, paroles" - T... Magistritöö ja bakalaureuse... Tartu Ülikool Narva Kõledz

P2NC.00.610: Narva sotsialvõrgustik

TU Moodle ▶ P2NC.00.610 ▶ Mõistekaart ▶ Narva sotsialvõrgustik

Uuenda Mõistekaart

Uue lüli lisamiseks valige välja mullike ja vajutage klaviatuuri "Insert" nuppu!

```
graph TD; Kool((Kool)) --- Laps((Laps)); Sotsiaalabimaet((Sotsiaalabimaet)) --- Laps
```

Done

Start Sotsiaalprobleemide_ana... Inbox - Microsoft Outlook P2NC.00.610: Narva s...

Internet 100% 14:20

Tatjana Sile (Tartu Ülikool), 2012

P2NC.00.610: Tallinna sotsiaälvõrgustik - Windows Internet Explorer

https://moodle.ut.ee/mod/mindmap/view.php?id=67421

File Edit View Favorites Tools Help

Favorites eVe Suggested Sites Web Slice Gallery Dalida "Paroles, paroles" - T... Magistritöö ja bakalaureuse... Tartu Ülikool Narva Kolledz

P2NC.00.610: Tallinna sotsiaälvõrgustik

TU Moodle P2NC.00.610 Mõistekaart Tallinna sotsiaälvõrgustik Uuenda Mõistekaart

Uue lüli lisamiseks valige välja mullike ja vajutage klaviatuuri "Insert" nuppu!

```
graph TD; Laps((Laps)) --- politsei((politsei)); Laps --- Sotsiaalahiamet((Sotsiaalahiamet)); Laps --- Lapsevanem((Lapsevanem)); Laps --- MTÜ((MTÜ)); Laps --- Lastevarjupaik((Lastevarjupaik));
```

Done

Start Sotsiaalprobleemide_ana... Inbox - Microsoft Outlook P2NC.00.610: Tallinna ... Internet 100% 14:21